

A XIII/1. HONVÉD KISEGÍTŐ KARHATALMI ZÁSZLÓALJ TÖRTÉNETÉBŐL

Gazsi József

1944. szeptember 26-án, alig néhány nappal később, hogy a felszabadító Vörös Hadsereg Magyarország földjére lépett, a hivatalos lap hasábjain megjelent a nemzetőrség felállítását elrendelő miniszterelnöki utasítás.¹ A törvényes alapot erre az 1939-es honvédelmi törvény 141. §-ában találták meg.

A létrehozandó nemzetőrség a honvédség szerves része volt, attól csupán a számukra kijelölt más irányú feladatkör különböztette meg. A nemzetőrség tagjai honvédesküt tettek, a hadicikkelyek betartására kötelezve voltak, s a katonai fegyelmi és büntető eljárás alá tartoztak. Szolgáltatukat katonai és polgári ruhában egyaránt elláthatták.²

A nemzetőrség felállításával a Honvédelmi Minisztériumnak (a továbbiakban HM) az volt a célja, hogy olyan személyeket is a hadsereg kötelékébe vonjon, akikre különben koruk, egészségi állapotuk, illetve felmentésük miatt törvényesen nem számíthatott. A kormány „korra való tekintet nélkül” már a 14 évesek részére is engedélyezni kívánta a szolgálat e formáját.³ Így akartak fegyvert adni a még nem sorköteles, de már hadrafogható 18—20 éves, III. korcsoportbeli leventék részére is, akikre a nemzetőrség megszervezésénél elsősorban számítottak.⁴ Az 1924—26-os korosztályok létszáma 262 000 főt tett ki, tehát a katonai vezetés így könnyűszerrel tetemes erő birtokába jutott.⁵

A nemzetőrség feladataként a hátország biztosítását, a katonai és hadipari szempontból fontos objektumok őrzését, a közrend és közbiztonság fenntartásában való részvételt és a partizáncsoportok elleni harcot tűzték ki.⁶ Felhasználásuk révén újabb honvéd és belső karhatalmi erőket akartak szabaddá tenni az arcvonal számára. A nemzetőrségre tehát jellegzetesen front mögötti, karhatalmi, őrszolgálati feladatok ellátása várt.

A kiadott rendeletek értelmében a nemzetőr századokat a községi, városi, kerületi leventeparancsnokságoknak kellett felállítaniuk. A fiatalok azonban egyáltalán nem tolongtak az önkéntes jelentkezésnél. A szervezés lassan,

¹ Budapesti Közlöny, 1944. szeptember 26.

² Honvédségi Közlöny, 1944. szeptember 27.

³ Budapesti Közlöny, 1944. szeptember 26.

⁴ Összetartás, 1944. szeptember 27. — MTI közlemény.

⁵ HIL. A béketárgyalást előkészítő bizottság iratai. 13. doboz. 8. sz. — A 262 000 fiatalból 8000 már önként jelentkezett katonai szolgálatra, s kiképzésben is részesült. A rendelkezésre álló létszám tehát 254 000 főt tett ki.

⁶ Honvédségi Közlöny, 1944. szeptember 27.

akadozva folyt. Október közepén Bélydy Alajos vezérezredes — a nemzetőrség főparancsnoka — a rádióban felolvasta Csatay honvédelmi miniszter parancsát, amely radikális intézkedésként elrendelte, hogy 48 órán belül mindenhol meg kell alakítani a nemzetőr egységeket.⁷ Az „önkéntes mozgalom” sikerét ettől kezdve már a kiküldött behívók biztosították.

Budapest XIII. kerülete — azaz Angyalföld —, Kőbánya, Újpest és Csepel mellett egyike a főváros legjelentősebb ipari övezetének. Itt még a felszabadulás előtt is elevenen éltek a magyar munkásmozgalom és 1919 hagyományai. Régi proletárcsaládok lakhelye ez, akiket a forradalmi mozgalom ezernyi szála fűz a munkásmozgalomhoz. A dicső küzdelmek, sztrájkok, munkástüntetések emléke nemzedékről nemzedékre szállt tovább a „Tripolisz” városrész, a „Bagolyvár”, a „7 házak”, a „13 házak” munkáskaszárnyáiban. A fiatalok jó része a vasasok, rezesek szakszervezeteibe járt művelődni, szórakozni. Itt alakultak ki a szerelmek, életre szóló barátságok, itt szívták magukba szinte észrevétlenül a munkásosztály igazságait. Ide alig ért el az „új kurzus” szava. Az előjáróság, a jegyző, a pap, a levante, az iskola hangja gyenge volt ahhoz, hogy legyűrje az itteni erkölcsöket, szokásokat, törvényeket. Különös világ volt ez a „város peremén”. A neve: Angyalföld.

A dolgozók között a hatóság számára észrevétlenül és láthatatlanul élt és tevékenykedett a VI/2-es körzet kommunistáinak kicsiny csoportja. Nagy hatással voltak a kerületi munkásokra a szomszédos Újpest kommunistái is.

Itt, ebben a kerületben tevékenykedett már a 30-as évek vége óta Gidófalvy Lajos főhadnagy, levante körzetparancsnok, egy tizenkét gyermekes vasúti pályaoőr fia. Erdélyből került Budapestre, hogy itt folytassa egyetemi tanulmányait. Terve nem sikerült, katonai szolgálatot vállalt, majd leszerelése után a kétkezi munkával is megismerkedett. A középosztályhoz törekedve számára csakis a hadseregen át nyílt út. 1938-ban újra behívták, tiszti vizsgát tett, majd átvették a hivatásos állományába.⁸

Gidófalvy számára sorsdöntő volt az Angyalföld munkásságával való találkozás. Beosztásánál fogva — az üzemi levante csapatok is alája tartoztak — gyakran megfordult a gyárakban, ahol alkalma nyílt munkásokkal, szakszervezeti vezetőkkel szót váltania. Részt vett egy szakszervezeti gyűlésen, ennek nyomán feletteseivel is baja támadt.⁹ Látta a kirívó szociális ellentéteket, a munkásemberek nyomorát, nehéz sorsát. Különösen fájdalmas volt neki, mikor mezítlábás, rongyos ruhájú, éhes gyerekekkel találkozott. „Kölcsön adta”, átadta használatra a levante gyakorlóruhát, bakancsokat, a gyárak vezetőinél a nincstelen fiatalok részére segélyek, munkaalkalom után futkosott.¹⁰ A gyermekek révén a családok is városszerte ismerték és szerették. Nyoma sem volt benne a horthysta tisztet jellemző gögnek, rátartiságnak. Néha még egy pohár borra is betért a vendéglőbe az őt szívesen hívó munkásemberekkel. Jelleme, emberi magatartása tehát alkalmas volt arra, hogy azonosuljon az őt Angyalföldön övező világgal.

Politikai nézeteit tekintve nacionalista alapról indult el. Szoros kapcsolatot tartott Erdélyből átjött barátaival, tüntetően büszke volt magyarságára, helyeselte az országyarapítást. Nem értett egyet azonban a német orientációjú külpolitikával, mindvégig elítélte a Horthy-Magyarországnak a háborúban való részvételét. A humanista érzéstől mélyen áthatva ellenezte a zsidóüldö-

⁷ Összetartás, 1944. október 15. — Csatay parancsa más lapokban is megjelent.

⁸ Gidófalvy Lajos életrajza a Partizán Szövetség gyűjteményében.

⁹ Farkas András visszaemlékezése. (Visszaemlékezése, visszaemlékezései — a továbbiakban v.) — Farkas A. Gidófalvy Tibort és egy Rexné nevű szakszervezeti vezetőségi tagot említ meg az eset tanújaként.

¹⁰ Stadler István és Szepesvári Béla v.

Gidófalvy Lajos őrnagy (1901—1945)

zést, és a maga részéről mindent megtett a sárga csillagosok megsegítésére. Összekötéseit felhasználva embereket hozott ki az internáló táborból, a bácskai vérengzés idején Újvidékre utazott, hogy barátait mentse.¹¹ Amiért egy hontalan zsidó állampolgársági ügyében közbenjárt, a hadbíróóság elé idézték és elítélték.¹² Politikai elvei ekkor sok tekintetben Bajcsy-Zsilinszky Endre koncepciójával látszottak megegyezni.

A háború alatt nézetei formálódtak, megtisztultak. Világosan látta: a nagy összecsapás a szövetséges hatalmak győzelmével fog végetérni. Az egyik alkalommal, amikor a közelgő vereségről szólt, a Pest megyei főispán katonatiszt fia rátámadt: „Hadnagy úr — akkor még az volt —, így egy magyar tiszt nem beszélhet!” „Én magyar vagyok, azért beszélek így. Semmi közünk ehhez a háborúhoz” — válaszolta Gidófalvy.¹³ Gyűlölte a hazánkat megszálló náci siserehadat, s a róluk alkotott véleményét nem is rejtette véka alá. 1944 őszére felismerte a fasiszták elleni fegyveres harc szükségességét, s ehhez barátokat, szövetségeseket keresett. A kommunistáktól, a humanista polgáron át, a náciellenes Turáni vadászokig,^{13/a} mindenkivel hajlandó volt egyezsége lépni. A történelmi események kíméletlen logikája azonban egyre

¹¹ *Farkas András v.* — „Az újvidéki események közepette kérésemre Gidófalvy velem jött, s az ott lakó leányomon kívül másokat is kimentett” — írja Farkas András.

¹² Az ítéletet a budapesti honvéd törvényszék 1942. december 16-án hozta. Száma: HB. — 2474/42—IV. — Egy másolati példánya maradt meg csupán Ungvári Jenő gyűjteményében. A Margit körüti katonai bíróság anyaga a Hadtörténelmi Levéltárból hiányzik. Így az ítélet eredeti példánya sem maradt meg. Gidófalvy Schlepák Abraham marosvásárhelyi orás ügyében járt közben. A bírói döntés megemlíti dr. Bolgár Béla és dr. Dombrovszky ügyvédek nevét, akik az esetben szintén részesei voltak.

¹³ *Farkas András v.* — Parancsnokai nyilván nem gondoltak arra, hogy az ilyen és hasonló állásfoglalások eljutnak a testet öltött gyakorlatig is.

^{13/a} A Horthy-rendszer egyik jellegzetes, nacionalista célokat valló szervezete volt.

tovább lökte, s felismertette vele, hogy valójában kikre is számíthat ember-ségben, helytállásban, harcolni akarásban.

A magyar ellenállás jellemző vonása, hogy a Felszabadító Bizottság lebu-kása után úgyszólván minden központi irányítást nélkülözött. Kivételt képez-tek ez alól a kommunista párt ún. „akciógardái”. A magyar antifasiszták és partizánok küzdelme nemegyszer a társtalan harcosok ösztönös megnyilvánu-lása volt. Ilyen körülmények között rendkívül jelentős volt egy-egy olyan ember antifasiszta állásfoglalása, aki a maga helyén tehetett is valamit. Gidófalvy ezek közé tartozott. Nagy érdeme, hogy Kiss Jánosék letartóztá-tása után sem rettent vissza, hanem a korábban kapott feladatoknak meg-felelően megpróbálta folytatni az antifasiszta szervezőmunkát.

Erre az emberre bízták tehát, hogy a XIII. kerületben létrehozza a nemzetőr egységet. Bár formailag Ember József őrnagy — aki ugyan 1919-es vörösőr parancsnoki szolgálatát gondosan takargatta¹⁴ — volt a kerületi leventék parancsnoka, ténylegesen minden szál Gidófalvy kezébe futott össze. Ő adott utasítást Stadler István főoktatónak az előkészületek, a szervezés végrehaj-tására. Még az 1944-es nagy nyári bombázások idején alakult a leventékből egy ún. „riadószázad”, amely több alkalommal részt vett a romeltakarítás-ban, a pincékbe szorult emberek mentésében. Ezekhez csatolták a kerületi levente segédoktatói tanfolyam hallgatóit és a kiválogatott „rámenős angyal-földi srácokat”. A szükséges 96 főnyi létszám így hamarosan rendelkezésre állt.¹⁵

Nem találtam adatokat arra, hogy a nemzetőr század október 15-e előtt létezett volna. A nyilas puccs után azonban hamarosan szervezetszerűen is megkezdte tevékenységét. Október 28-án Szepesvári Béla zászlós átvette az alegység parancsnokságát, s ezzel hozzáértő katona kezébe került a vezetés.¹⁶ A nemzetőrököt a Vilmos főherceg laktanyában szállásolták el, ahol akkor a 101-es légvédelmi tüzérosztály is állomásozott.¹⁷ Később ezek elmentek, így Gidófalvy nemcsak az egység, hanem formailag a laktanya parancsnoka is lett. Ezt a látszatbeosztást a későbbiek során, amikor a tekintély súlyával kellett fellépni, remekül tudták gyümölcsoztetni az ellenállási mozgalom javára.

Az indulás meglehetősen nehéz volt: hiányzott az élelem, ruházat és fegy-ver, rossz volt az elhelyezés is. A parancsnokok maguk adtak össze néhány ezer pengőt, hogy a konyhát megnyithassák. Ehhez hozzátették az emberek ruhakoptatási pénzét, s így javítottak némileg a koszton.¹⁸ Az élelmezés azon-ban mindig gond maradt, mert a későbbiekben az engedélyezett létszám többszörösét kellett ellátniuk.

A nemzetőrök polgári ruhában teljesítettek szolgálatot, s ezért cserébe ruhakoptatási díjat kaptak. Mikor az alakulat felsorakozott, úgy nézett ki mint egy szabadcsapat. Lassan azonban mindenkinek lett katonasapkája, derékszíja, zsávolny vagy posztó gyermekruhája. Az első fegyvereket, 42 db „Fég” puskát, 500 töltényt és 36 kézigránátot a leventeparancsnokság adta át ré-zsükre.¹⁹

¹⁴ Uo. — A vágóhídon volt a vörös őrség parancsnoka. Gépkocsivezetője 1944 őszén egy Winkler nevű zsidó fiú volt.

¹⁵ Stadler István v. és Szepesvári Béla v. — HIL. Partizángyűjtemény M/222.

¹⁶ Lásd a fegyverátadás nyugtáját Ungvári Jenő gyűjteményében.

¹⁷ Az adatok ellentmondóak. Mások szerint a 106-os vagy 206-os fogatolt tüzérosztály volt a laktanyában.

¹⁸ Szepesvári Béla v. — „Néhány ezer pengőt a saját zsebükből összeadtak, hozzácsap-ták az emberek ruhakoptatási díját, amelyet... a legénység élelem beszerzésre és koszt feljavításra ajánlott fel” — írja Szepesvári. Itt emlitem meg, hogy Farkas András saját pénzéből mintegy 40 000 pengőt fordított az alakulat élelmezésére.

¹⁹ Lásd a fegyverátadás nyugtáját Ungvári Jenő gyűjteményében.

A HM 1944 novemberének elején elrendelte, hogy a magánosok birtokában levő fegyvereket és katonai felszerelési tárgyakat „ideiglenes használatra... be kell szolgáltatni” a leventeparancsnokságokhoz.²⁰ Az utasítás hatálya mintegy 35 fegyvertípusra terjedt ki. Az angyalföldi század részére begyűjtött fegyverek között 1888-as típusú Manlicher, 3 töltényű, meszelő hosszúságú francia Lebel-puska, sőt még 1848-ból származó fegyver is volt.²¹ Az alakulat vezetői és katonái a későbbiek során hihetetlen leleményességről tettek tanúságot, és sorra megoldották a fegyver, ruha és élelem ellátás nehéz problémáit.

A nemzetőrökhöz már az első naptól kezdve jöttek hivatlanok. A fiúk hozták magukkal bátyjaikat, akik behívót kaptak, de semmi kedvük nem volt a messzi ismeretlenbe menni, Szálasit szolgálni. A kerületi zsidó leventeszázadból is több fiatal itt talált menedéket a nyilas téboly napjaiban.²² A század tagjai befogadták őket, eszükbe se jutott, hogy ártalmukra legyenek. Jött az öreg Dobos honvéd, aki „elveszítette alakulatát”, de itt újra megtalálta. Lacházi András megverte a Jutagyár nyilas légoltalmi parancsnokát, de itt mégis fegyvert adtak kezébe. Több szökött munkaszolgálatost is felvettek a század kötelékébe. Itt senki nem kért okmányokat, ki milyen nevet és vallást mondott be, aszerint állították ki a zsoldkönyveket és más katonai okmányokat. A jó „flepni” viszont az életet jelentette. Sok-sok adat bizonyítja, hogy Gidófalvy senkit sem küldött el, legyen az zsidó, internált kommunista, vagy egyszerűen bújni, „dekkolni” akaró polgár, aki nála védelmet remélt. Egyetlen kikötése volt csak, hogy az emberek ne tömegével jöjjenek, s akik bekerültek, tartsák a szájukat.²³

A században lassanként, szinte észrevétlenül, olyan hangulat alakult ki, hogy ez nem egy „amolyan nyilas, ez egy magyar alakulat”, s ebben burkoltan már benne volt, hogy nem azonosulnak a fasisztákkal. Itt nincs „Kitarítás! Éljen Szálasí!”, az udvaron tüntetően fújták a „Horthy Miklós katonája vagyok”-ot. Valaki megkockáztatott egy viccet: „Nyálasinak” nevezte a nemzetvezetőt. Jót derültek rajta, és senki sem szólt ellene. Valami tiltakozás volt ez már az új hungarista rendszer ellen, tiltakozás, amely még nem találta meg saját elveit, eszközeit és kifejezési formáit.

Érdekesen zajlott le az eskütétel is. Mikor Ember őrnagy — aki a szöveget olvasta — ahhoz a részhez ért, hogy „Szálasí Ferenc iránt hűséggel és engedelmességgel viseltetünk”, a fiúk sorban leengedték kezüket, vigyázzban állt az egész század. Csak itt-ott hallatszott egy-egy tétova hang. Erre Ember József is felütötte a fejét. „Mi volt a parancs? Eskühez!” — kiáltotta. A kezek újra felemelkedtek. A kihagyott részt azonban nem ismételtette meg.²⁴ A HM később elrendelte, hogy az új, módosított szöveggel, minden csapat test tegye le fogadalmát. A fiúkat maga Gidófalvy sorakoztatta fel az udvaron. Ott voltak az előjáró szerv és a Nyilaskeresztes Párt képviselői is. Már-már félő volt, hogy minden botrányba fullad. A legények vonakodtak, látszott rajtuk, hogy nem értik az egészet. Szálasí nevének említésekor a vendégek háta mögött álló természetes Gidófalvy meghimbálta ököibe szorított kezét, s — Veres Péter szavaival élve — „a lovat idézte”. A fiúk mindent megértettek, s torkuk szakadtából ordították a szöveget.²⁵

²⁰ Honvédségi Közlöny, 1944. október 19. és november 9., valamint a Budapesti Közlöny, 1944. év 219. sz.

²¹ Vétek Antal v.

²² Stadler István v. — Itt volt pl. a két Wieser fiú, a Tiroler testvérek és még néhányan mások.

²³ Farkas András és Gidófalvy István v.

²⁴ Vétek Antal v.

²⁵ Farkas András és Török Lóránt v.

Igy tettek esküt az angyalföldi nemzetőrök a „hungarista munkaállam” mellett.

A XIII. kerületi fiatalok a bevonulás után rövid, néhány hetes kiképzésben részesültek. Azok, akik korábban embertelenül nehéznek képzelték el a katonai szolgálatot, itt kellemesen csalódtak. „Kiképzést is kaptunk, attól függően, hogy feletteseink milyen hangulatban voltak. Legtöbb időt meneteléssel, nótázással töltöttük.” „Úgy látszott, mintha senki sem tudná, hogy mit akar... Ahogy múltak a hetek, úgy szoktuk meg, hogy itt minden összeviszsa történik” — olvasható az egyik részvevő visszaemlékezésében.²⁶ Néhány frontkatona helységárcra oktatta a nemzetőröket. Megtanították őket arra, hogyan vigyázzanak életükre, ha tűzbe kerülnek.²⁷ Megismerkedtek az örutasítással is, hiszen fiúkra elsősorban ilyen feladatok vártak.

A városparancsnokság rendelete értelmében állandó őrséget kellett biztosítaniuk a XIII. kerület fontosabb közlekedési objektumaihoz, a Nyugati pályaudvarhoz, a Ferdinánd-hídhoz és a Rákosrendező-i pályaudvarhoz. Őrség állt az Aréna (Dózsa György út) és Bulcsú úti aluljáróknál, a Hungária körút (Róbert Károly körút) és a vasútvonal kereszteződésénél. Az Újpesti-hidat és az oda vezető vasútvonalakat, valamint a Megyeri Vízműveket is ők oltalmazták.²⁸

Egyszerű számvetés is meggyőzhet bennünket: a 96 fő kevés ahhoz, hogy a felsorolt pontokra állandó őrséget adjanak. A parancsnokság közbenjárására az I. hadtest ezért hozzájárult a létszám felemeléséhez. Az engedélyezett 276 katona helyett azonban november elején már 690 ember volt a laktanyában.²⁹ Ez a hónap a tömeges behívások, az erőszakos katonafogdosás és az állandó razzizások időszaka volt. A Vilmos-laktanyába mégsem a „Sas”-os behívó hozta az embereket. Vajon milyen okok játszottak közre, hogy a XIII. kerületi karhatalomhoz tömegesen jöttek az önként jelentkezők?

Sokan, akik behívót kaptak, a zűrzavaros időkre való tekintettel nem akarták elhagyni otthonukat, családjukat. Mások nem voltak hajlandók Szélasit szolgálni. Gidófalvyt egyre-másra keresték fel a kerület munkásai, volt leventéi, segítséget kérve.³⁰ Ezek behívóira ráírták, hogy megnevezett már szolgálatot teljesít, ráütötték a Vilmos-laktanya pecsétjét, s így az illetőknek módjuk nyílt, hogy a nemzetőrség keretében, lakásuktól negyedóránnyira töltésük katonai szolgálatukat. Nagyon sok fiatal, akikre a nyugatra való elhurcolás veszélye várt, ily módon maradhatott lakóhelyén. Később, amikor már hirdetményileg egész évjáratokat hívtak be egyszerre, Gidófalvy tömegével küldött ki behívókat az angyalföldi fiatalok részére. Ezeket néhány nap után, a behívási hullám elcsitultával, újra hazaengedte.³¹ Az önkéntes jelentkezések, a toborzásos pótlás esetén, természetesen mód nyílt az egyes személyek gondos megválogatására is.

Voltak ezzel ellentétesen ható tendenciák is. A Tattersaalban működő személyirányító központ nagy számban küldött hozzájuk ismeretlen embereket, olyan katonákat, akik végleg elszakadtak csapattestüktől.³² Ezek is ha-

²⁶ Vétek Antal v.

²⁷ Dr. Budai Gábor v. — „Gidófalvy megbízott azzal, hogy foglalkozzam a helységárc oktatásával. Nyilván arra gondolt, hogy erre lesz szükség” — írja dr. Budai Gábor.

²⁸ Szepesvári Béla, Kálmánfi Ferenc, Winkler Béla, Lukács László, dr. Radó György és még mások v.

²⁹ Szepesvári Béla v. — Farkas András szerint november vége felé már 800 fő volt a laktanyában.

³⁰ Dr. Jávör Iván és Lázár István v.

³¹ Török Lóránt és Kapocsfy Imre v.

³² Szepesvári Béla v.

marosan cinkosok lettek a tekintetben, hogy nagyon is ragaszkodtak a veszálytelen háterszági beosztáshoz. Tétován jöttek a szökött katonák és munkaszolgálatosok, akik már nem bírták idegekkel a nap mint nap tartó bujkálást, s úgy „hallották”, hogy itt újra büntetlenül szolgálatot vállalhatnak.³³

Az alakulat legöntudatosabb rétegét azok a férfiak képviselték, akik a baloldali pártok, antifasiszta szervezetek, a nyilas- és németellenes csoportok, a baráti és elvtársi kapcsolatok révén tudatosan kerültek Gidófalvyhoz. Ezek száma a későbbiekben kb. 50—60 főre rúgott. Jórészüik szökött politikai fogoly, körözött, halálra keresett egyén, a fasiszta rendszer elszánt ellensége volt. Ezek tartoztak az egység legharcosabb csoportjához. Súlyukat növelte, hogy Gidófalvy révén szinte minden jelentős beosztást, parancsnoki helyet kézbe kerítették.³⁴

A kisegítő karhatalom honvédeinek egy csoportja

Az emberanyagnak ez a változatos összetétele tehát eleve meghatározóan hatott az alakulat cselekményeire. Tekintetbe kellett venni, hogy mások, esetleg ismeretlen, vagy éppen fasiszta gondolkozásúak is ott lehetnek közöttük. Ez a kettősség — hogy egyrészt a vezetés az ellenállók kezében volt, másrészt, hogy az egység „en bloc” a fasiszta rendszer számontartott, létező, legális alakulata — sok mindent bonyolulttá, sokszor nehezen áttekinthetővé tett itt. Ezzel magyarázható az is, hogy a személyi kultusz sémákban gondolkodó éveiben ezt az ellenállási csoportot oly sok meg nem értés, majd végül is mellőzés érte.

A nyilasok a hatalomátvétel után kezdetben görbe szemmel néztek a nemzetőrségre. Olyan intézményt láttak benne, amellyel Horthyék „a háborús törekvések további szabotálásának lehetőségét akarták megteremteni”.³⁵ Mintha csak érezték volna, hogy ezzel a félig civil szervezettel az ő pártszolgálatos alakulataik tevékenységét lehetett volna keresztezni. A nyilasok központi lapja, az *Összetartás* 1944. október 19-i száma éles kirohanást

³³ Lásd: 67. sz. jegyzet.

³⁴ Szepesvári Béla, Vásárhelyi Miklós, dr. Budai Gábor és mások v. nyomán.

³⁵ *Összetartás*, 1944. október 31.

intézett a nemzetőrség szervezői ellen. „Kitalálták a nemzetőrséget, hogy fegyverhez juthasson Budapest kommunista söpredéke” — írja a lap³⁶

A nyilasoknak azonban szükségük volt valami hasonló szervezetre. Szálasi már a kiáltványában is a „fegyveres nemzetről” beszélt, s azt hangoztatta, hogy a hungarista rendszerben mindenkinek, akinek a keze-lába mozog, ki kell vennie a részét a harcból.³⁷ Meg akarták valósítani az ország teljes militarizálását. Ezért hozták létre az olyan megbízásokat, mint a munkás, a paraszt, az értelmiségi, az ifjúság és a nők harcbaállításának kormánybiztosai. Egy ilyen totális mozgósítás keretéül pedig a nemzetőrség szervezete nagyon is alkalmasnak látszott.

1944 november elején a nyilasok feloszlatták a nemzetőrséget, azzal az indokolással, hogy az üldözötteket és baloldaliakat rejteget.³⁸ Helyette felállították a *kisegítő karhatalmi*, rövidítve Kiska-egységeket. Formailag és szervezetiileg ezek léptek a nemzetőrség helyére. A Magyarság c. lap 1944. november 9-i száma említi először a korábbi nemzetőrséget Kiska néven.³⁹ Az átszervezés tehát ekkor lehetett.

Néhány nemzetőr egységnél — így az angyalföldinél is — sikerült elérni, hogy a régi személyi állomány maradt együtt. Nagyjából erre az időre tehető az is, hogy a hadtestparancsnokság hozzájárult az egység létszámának növeléséhez. Az új alakulat a XIII/1. honvéd kisegítő karhatalmi zászlóalj elnevezést kapta. A parancsnoka Gidófalvy Lajos főhadnagy lett. Helyettese, bár nem formális kinevezéssel, hanem a gyakorlat által szentesítve, Szőnyi Szücs András volt, aki a Pestvidéki Törvényszék politikai foglyait Németországba vivő vonatról szökött meg.⁴⁰ Többek szerint szorosabb kapcsolata volt Bajcsy-Zsilinszky Endrával is. Harcos antifasiszta egyénisége Gidófalvyra mély hatással volt. Az 1. század parancsnoka Szepesvári Béla tartalékos zászlós, Gidófalvy régi bizalmi embere lett. A 2. századot Kapocsfy Imre vezette, akit a Felszabadító Bizottsággal szoros kapcsolatot tartó Kiss Ferenc küldött az egységhez. Kálmánfy Ferenc zászlós a 3., Vecsey Horváth Tivadar a 4. század parancsnoka, mindketten szökött katonatisztek voltak.⁴¹

A GH-s Kovács Sándor hadnagyot Gidófalvy mentette ki az egyik nyilasházból. Az élelmezést Farkas András szökött politikai fogoly intézte, akinek nagy érdemei vannak, hogy az emberek mindvégig túrhető ellátást kaptak. Az alakulat vezetőihez tartozott még Kiss József hadnagy, szökött munkaszolgálatos, aki a frontról egy Kiss nevű halott tiszt okmányaival, annak képmásában tért haza. Dr. Budai Gábor, régi illegális párttag, az egyik antifasiszta csoport küldötte volt. Bán Endre zászlós, egykori munkaszolgálatos tartozott még a vezetőkhöz — s még jónéhányan, akiket itt most nincs módunk számbavenni.

*

Az ellenállási csoportot jellemző vonások legfontosabbika a gyárakkal és üzemekkel kiépített szoros kapcsolat volt. Gidófalvy személyesen ismerte az egyes vállalatok élére kirendelt katonai parancsnokokat, és sok esetben befolyásolni tudta azok döntését. Jó viszonyban volt a gyári fiatalokkal, s rajtuk keresztül az idősebb dolgozókkal, szakszervezeti és munkásvezetőkkel.

³⁶ Uo. 1944. október 19.

³⁷ Lásd Szálasi kiáltványát a nyilas puccs után. Október 16-án minden újság közölte.

³⁸ Párttörténeti Intézet Archivuma. 682 fond. 9. őrzési egység. A XIV/2 Kiska anyaga.

³⁹ Magyarság, 1944. november 9.

⁴⁰ *Ungvári Jenő* v. — Ungvári rabtársa volt Szőnyi Szücsnek. A vonatról is együtt szökött meg. A tényt egyedül csak az ő visszaemlékezése említi meg.

⁴¹ A századparancsnokok neveit — egyenként vagy csoportosan — számos visszaemlékezés megemlíti.

A gyártulajdonosok és tisztviselők is egyetértettek azzal a szándékával, hogy mindent meg akart tenni az anyagi javak megmentésére.⁴²

Köztudomású — és nem itt kíván magyarázatot —, hogy a fasiszta nyilas kormány az itt működő náci hadseregek hatékony támogatásával 1944 őszén megkezdte a gyárak, üzemek gépeinek leszerelését és a szakmunkásokkal együtt Németországba való kihurcolását. Gidófalvy mindenekelőtt ezt a szándékot kívánta keresztelni. A nemzetőrséget létrehívó rendelet módot adott arra, hogy az üzemekben is állítsanak fel ilyen egységeket.⁴³ Gidófalvy november folyamán sorban tárgyalt a gyárak vezetőivel, s megígérte, hogy őrséget, fegyveres védelmet biztosít részükre. Ennek megvalósítása során a Vilmos-laktanya kikülönített részlegeit helyezte el az üzemekben állandó őrség céljára, részint a gyárak dolgozóiból szervezett fegyveres csoportokat.⁴⁴ A munkásokból álló őregységekbe nagy számban vettek fel baloldali nézeteket valló egyéneket is. Ily módon sok száz ember részére biztosítottak üzemi mentesítéseket.

Néhány korabeli dokumentum⁴⁵ megőrizte számunkra Gidófalvy ez irányú tevékenységét. Az Elzett Gyár vezetősége 1945 nyarán az alábbi igazoló sorokat adta ki. „Gidófalvy Lajos... a gyár őrzésére Kiska-őrséget bocsátott rendelkezésünkre. Ez gondoskodott arról, hogy idegen katonai vagy polgári egyének a gyár területére be ne léphessenek, és semmiféle hatóság, különösen pedig német katonai hatóságok a gyár berendezéséhez ne nyúlhassanak” — tanúsítja az Elzett Gyár. Gidófalvy ezenkívül 20 munkásukat látott el megfelelő igazolványokkal, így mentesítve őket a nyugatra való elvonulás és a katonai behívás elől. Ezáltal — mint írják — „több megbízható és az akkori rendszerrel ellenséges érzülettel viseltető munkásnak nyújtott menekülési lehetőséget”.

A Fuchs és Schlichter Zománc- és Bádógárugyár azt tanúsítja, hogy Gidófalvy kész volt antedatált igazolványokkal „meg nem engedett módon” a gyár munkásait a Kiska kötelekébe felvenni. Ezáltal mód nyílt arra, hogy az általános bevonulás elől megmeneküljenek. Gidófalvy azt is megígérte, hogy gép- vagy gyárleszerelési kísérlet esetén a behatoló fasiszták ellen fegyveres segítséget nyújt.

A XIII/1. Kiskának hasonló kapcsolatai voltak még a Magyar Acél, Schember Mérleg- és Gépgyár, a Gerber—Virány Harisnyagyár, Hazai Likörgyár, Csavargyár, az Orion, a Láng Gépgyár, egy kályha- és egy cérnagyárral is. Ezek részére fegyveres védelmet biztosítottak. Gidófalvy javasolta, hogy — ha ezt célszerűnek látják — segítséget ad a fontosabb gépek és berendezések leszereléséhez és biztos helyre való elrejtéséhez. Erre a célra még a laktanya területét és pincéit is felajánlotta. Az Elzett Gyár és a Striffler Bőrgyár gépeit pedig a budafoki pincékben akarták elrejtetni.⁴⁶ A Fövény utcai Repülőgép Szerelvény Gyárban viszont nem volt szerencsájük. Innen a németeknek több teherkocsi felszerelést sikerült elvinniük.⁴⁷

Fel nem becsülhető az az érték, amelyet épületekben, gépekben, nyers- és félkészáruban megmentettek. Jórészt elkerülték a nyugatra hurcolást a szak-

⁴² Varga Zoltán, Ungvári Jenő és mások v.

⁴³ Budapesti Közlöny, 1944. szeptember 26.

⁴⁴ Szepesvári Béla, Farkas András és Híltői Lajos v.

⁴⁵ Az üzemek által kiadott, s az alábbiakban idézett méltató sorok Ungvári Jenő gyűjteményében vannak. Az Elzett gyári őrség létezését Kálmánfi Ferenc is tanúsítja.

⁴⁶ Gidófalvy Lajos életrajza a Partizán Szövetség gyűjteményében és Vecsey Horváth Ti-vadar v.

⁴⁷ Kálmánfi Ferenc v. — Az egyik teherkocsit Handl Jenő vezette. Mikor a németek le-szálltak, hogy útbaigazítást kérjenek, nevezett otthagya őket és a gépeket visszavitte a gyárba.

munkások is. A Kiska tevékenysége sokban hozzájárult, hogy az angyalföldi üzemek a felszabadulás után hamarosan bekapcsolódhattak az ország újjáépítésébe.

A XIII/1. kisegítő karhatalom a gyárak mellett rendszeres őrszolgálatot teljesített a kerület fontosabb objektumaiban és néhány kommunális-szociális intézményben is. A fiúk azt a feladatot kapták, hogy akadályozzák meg a garázdálkodást: a németek és nyilasok minden pusztítási, rombolási kísérletét fegyveresen verjék vissza. A kapott eligazítás szerint bármilyen gyanús jelre a laktanyából erősítést kellett kérniük. Ott erre a célra egy riadószakasz állt készenlétben.

Az őrségek 2 órás váltással 24 órás szolgálatot adtak. „Önkéntes jelentkezés alapján állítottuk össze az őrséget. Napiparancs szerint beosztás ismeretlen volt előttünk. Délután 2 órakor az összes őrség tartózkodási helyére vonult. A többiek, akiket nem osztottak be, eltűntek a laktanyából. Ki hogyan tudott, de reggel 6-kor mind benn voltak” — írja az egyik résztvevő visszaemlékezésében.⁴⁸

Az alábbi helyeken örködték kikülönített csoportok:

— *Nyugati pályaudvar*. A fiúk itt Kálmánfi Ferenc vezetésével 1944. december 10-én akciót hajtottak végre egy beérkezett német szerelvény ellen. A Kiska-egység ugyanis meglehetősen rosszul volt ellátva fegyverrel, felszereléssel — az élelmezés tekintetében is pótlásra szorultak. Az őrség tagjainak pl. váltáskor fegyverüket is át kellett adni a szolgálatba lépőknek. A befutó szerelvény viszont sok jóval kecsgetetett. Feltörték a vagonokat, de a német őrség észrevette őket és tüzet nyitottak rájuk. A lövéseket viszonozták, de kénytelenek voltak meghátrálni. Kálmánfi, Lechreich Ottó és Gasparik Antal megsebesültek.⁴⁹ Egy másik alkalommal az őrség tűzharccal üzött el egy szesszel telt vagonot fosztogató nyilas csoportot. December végén viszont sikerült a vagonokból jelentős mennyiségű felszerelést — köztük rádió adó-vevőket is — zsákmányolni.⁵⁰

— *A Ferdinánd-híd*. (Élmunkás-híd) A németek robbantásra készítették elő a Nyugati pályaudvar sinrengetege fölött átívelő soklábú híd pilléreit. Az őrség tagjai Winkler Béla vezetésével nem kis veszélyt vállaltak, amikor minden tűzszerzési ismeret nélkül leszerelték a hatalmas robbanótesteket, és bevitették azokat a Vilmos-laktanyába. A felüljáró ily módon sértetlenül érte meg a felszabadulást. Egy másik alkalommal a híd végénél agyonlőttek egy fasisztát, aki felismerte az őrség egyik zsidó tagját. Rálöttek egy német kocsiira is, de szerencsétlenségükre az utast, egy magyar lányt sebeztek halálra.⁵¹

— *Az Aréna úti aluljáró hídjánál* szintén hatástalanították a robbanóanyagot, s megmentették a fontos közúti létesítményt.

— *A Rákosrendező-i pályaudvar* is a XIII/1. Kiska felügyelete alatt állott. „Azt a feladatot kaptuk, hogy a rendezőt a rombolástól minden körülmények között meg kell védeni” — írja Lukács László egykori őrparancsnok visszaemlékezésében.⁵² Egy ízben magyar utászok jöttek oda, hogy robbantásokat végezenek, de az alakulat „eltessékelte” onnan őket. Való tény, hogy Rákosrendezőn a felszabadulás után alig néhány váltót és sinszakadást kellett

⁴⁸ *Vétek Antal* v.

⁴⁹ *Kálmánfi Ferenc* v. — A pályaudvari őrség tagjai voltak: Körschner Leander, Sally István, Kónya Lajos, Votruba László, Unger Károly, Birsch László, Geienszky Emil, Kukorica József, Nagy Sándor, Balbó stb. Lásd Magyar szabadságharcosok a fasiszmus ellen. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1965. 539. o.

⁵⁰ *Oláh Kálmán* és *Farkas András* v.

⁵¹ *Winkler Béla* és *Vétek Antal* v.

⁵² *Lukács László* v.

helyreállítani, a hatalmas pályaudvar úgyszólván sértetlenül került az új Magyarország birtokába. A pályaudvarról a XIII/1. Kiska több alkalommal szerzett fegyvert és élelmet oly módon, hogy megdézsmálták a keresztülhaladó szerelvényeket, vagy a Németországba indított vonatokat. 1944. december 11-én is hasonló akciót hajtottak végre. A kis Bihari késsel leszúrta a német őrt, feltörték a vagonokat, s rengeteg szolgálati pisztolyt, töltényt, géppisztolyt és sajtót zsákmányoltak, amelyeket a laktanyába szállítottak.⁵³

— Az OTI telepnél egy vasúti hidhoz és az ott felhalmozott építőanyag őrzésére adtak embereket. Hasonló feladatot láttak el a Hungária körúti katonai szertárnál is.⁵⁴

— A Pannónia-szálló őrsége is hozzájuk tartozott. Itt a budapesti román követség személyzete volt internálva. A nyilas Ősszetartás c. lap szerkesztősége is itt vert tanyát. Mindkét intézmény a Kiska számára elsőrangú hírforrásul szolgált.⁵⁵

— A legjelentősebb őrségük a főváros vízellátását biztosító Káposztás-megyeri Vízművek telepre vigyázott. Itt az volt a feladatuk, hogy a robantó csoportok megjelenése esetén — amelyekkel a siker reményében aligha vehették volna fel a harcot —, azonnal adjanak tájékoztatást Gidófalvynak. Nekik köszönhető-e vagy sem, nehéz lenne megmondani, de tény: a maguk módján hozzájárultak, hogy a főváros lakossága az ostrom nehéz napjaiban sem maradt ivóvíz nélkül.⁵⁶

— Az Elektromos Műveknél is volt egy kisebb kikülönített részlegük.⁵⁷

Az alakulat tevékenységének másik fontos része a járőrözés volt. A Váci út, a Lehel és a Béke út közötti terület, a Duna-part mente a Körút vonalától a Rákos-patakig terjedő részen — ez tartozott a mozgáskörletükhöz.⁵⁸ Feladatukat 2—3 fős, vagy még nagyobb csoportokban látták el. A honvédek főleg a kijárási tilalom beállta, este 5 óra után jelentek meg a kerület utcáin. Nyilas fosztogatásokat és betöréseket akadályoztak meg, segítették a közbiztonságot, lehetetlenné tették a zsidók elleni pogromokat. Gidófalvy utasítására összeszedték a csellengő embereket, katonaszökevényeket, s bevitték a laktanyába. Így akarták meggátolni, hogy azok a nyilas pártszolgálatosok fogságába jussanak.⁵⁹ Reggel aztán jóllakatták és szélnek eresztették őket. Közülük egyesek ottmaradtak, s felvételüket kérték az alakulattól.⁶⁰ Sokszor a nyilas járőrök kezéből ragadtak ki embereket, megmentve azokat a biztos pusztulástól. Néhány utcával odébb aztán szabadon engedték őket.

A front közeledtével ezek a járőrök elszedték a hátrafelé szivárgó katonák fegyvereit. Gyakran tűzharcba bocsátkoztak és lefegyvereztek nyilas csoportokat. A fasiszta brigantik ugyanis vadonatúj géppisztolyokkal voltak felszerelve, s ezek megszerzésére Gidófalvy különösen biztatta katonáit. Las-

⁵³ Kálmánfi Ferenc és Winkler Béla v.

⁵⁴ Farkas András és Véték Antal v.

⁵⁵ Dr. Budai Gábor és Farkas András v.

⁵⁶ Dr. Radó György, Szepesvári Béla, dr. Jávör Iván, Winkler Béla és Ungvári Jenő v.

⁵⁷ Vásárhelyi Miklós v.

⁵⁸ Lázár István v. — Mozgáskörletük tehát a XIII. kerületre terjedt ki.

⁵⁹ Így fogták el Szabados Ferencet is, aki leírja, hogy az embereket kimenő papírral később újra elengedték. „Mindenkinek magának kellett a sötétben bármilyen zsebben fellelt cédulára megírni az eltávozási engedélyt, az »okiratok«, amelyet egy hadnagy irt alá, és bélyegzett le a sötétben... A hatalmas embertömeg egymás hegyén-hátán rohant abba az irányba, ahol a hadnagyot sejtették. Elképzelhető, mikor nemcsak a szabadságról, hanem sok emberletről volt ott szó. Én közel voltam a kijáráshoz, és így észrevettem, hogy az őrség szép csendben eltűnt. Így nyugodtan kiléptem a kapun... Nyilvánvaló, hogy katonai szabotázs történt. Tudom, hogy ott az életemet mentették meg. Nagyon szeretném már egyszer tudni, hogy kiknek vagy kinek köszönhetem” — írja nevezett a XIII. ker.-i Népfronthoz intézett, s ott őrzött levelében.

⁶⁰ Dr. Jávör Iván v.

san a járőrözés lett az alakulat legfőbb fegyverszerzési forrásává. Az embereket még az a becsvágy is sarkallta, hogy minél jobb, minél tökéletesebb fegyvereket szerezzenek be maguknak.⁶¹

A fiúk egyre merészebbek, egyre vakmerőbbek lettek. Nem is csoda, hiszen parancsnokuktól is ösztönzést kaptak. Gidófalvy az egyik alkalommal az udvaron felsorakozott egység előtt magából kikelve a következő „eligazítást” tartotta. „Tudomásomra jutott, hogy néhányotokat a nyilasok igazoltattak. Még egyszer meg ne halljam ezt. Rúgjátok őket..., vágjátok beléjük a szuronyt! Ti a magyar honvédség tagjai vagytok! Mindenféle... nyilas nem igazoltathat benneteket! Megértettétek?”⁶² Ez már nyílt beszéd volt. Láthatták, hogy parancsnokuk semmit sem ellenez. Az emberek közül azok, akikben volt egyéni bátorság, akiknek külön is volt elszámolnivalójuk a fasisztákkal, megkezdték akcióikat. A sötét éjszakában, a tágas grundokon, a gyárak raktárainál egyre sűrűbben hangzott fel a géppisztoly hangja. Az agyonlőtt nyilasoktól elvették a fegyvereket, a karszalagot, az okmányokat. A „skalpokat” aztán hazavitték a parancsnoknak, aki a becses dokumentumokat személyesen őrizte.⁶³

Az emberek Gidófalvynak, Szőnyi Szűcsnek egymásután jelentették a nyilasokkal való összecsapásokat, és hozták a záskmányolt, a harcokat bizonyító tárgyakat. Az emberek kezdték használni fegyvereiket. A megtörtént esetek azonban nem forogtak közszájon, többnyire csak azok a kis csoportok tudtak róluk, akik az akciókat végrehajtották. Gidófalvy azt kötötte a katonák lelkére, hogy biztosra menjenek, ne virtuskodjanak — s lehetőleg a laktanyától távol lövöldözzenek.⁶⁴ Néhány meggondolatlan ember miatt nem akarta kockáztatni alakulatát, amelyre az ellenállási mozgalomnak még szüksége lehetett.

Gidófalvy célja alapjában véve kettős volt. A legfontosabbnak azt tartotta, hogy a zászlóalj legalitása minél tovább fennmaradjon. Ez igen sok előnyt biztosított számukra, és az ellenállás részére is.⁶⁵ A terv az volt, hogy adott időben teljes állományukkal bekapcsolódnak majd a Felszabadító Bizottság akcióiba. E cél érdekében a személyi állományt meg kellett őrizni, együtt kellett tartani. Erről a szerepről a későbbiekben majd ismét szót ejtünk.

*

Az alakulatra jellemző második mozzanat, az itt folyó tömeges mérvű embermentés volt. Ennek is az volt a feltétele, hogy a Kiska-egység minél tovább létezzen. Az embermentési akciónak igen sokrétű és változatos formái alakultak ki. Történt ez részint azzal, hogy a XIII/1. zászlóalj nem teljesítette rendeltetészerű feladatát.⁶⁶ Nem razziáztak, nem szedték össze a katonaszökevényeket, nem szállítottak anyagot a vésztörvényszékeknek, a katonai bíróságoknak. Egyáltalán nem ellenőrizték, hogy a hirdetményes behívások nyomán a férfiak eleget tesznek-e a kiadott parancsoknak. Az emberek százai talán sohasem tudják meg, hogy annak köszönhették „szeren-

⁶¹ Lázár István v. és HIL. HM. 1945. eln. 401145. sz. *Bondi Vilmos* életrajza.

⁶² *Vétek Antal* és *Ungvári Jenő* v.

⁶³ *Török Lóránt* és *Lázár István* v. — A XIII/1. zászlóaljban tevékenykedő Bán-csoport pl. a Kálvin téren egy 5 fős nyilas csoportot fegyverzett le. *Matisz Mihály* v.

⁶⁴ *Bondi Vilmos* v. *Ungvári Jenő* gyűjteményében.

⁶⁵ Így könnyebben jutottak élelemhez, ruhához, elismerték az általuk kiadott papírokat, megkapták a jelszavakat stb.

⁶⁶ Az alakulatnak valójában a rendőrség és a hírhedt csendőrség szerepkörében kellett volna tevékenykednie. Elsősorban nekik kellett volna biztosítani a nyilas kormány rendeleteinek végrehajtását. Erre azonban egyáltalán nem törekedtek.

cséjükét”, hogy volt egy derék katonatiszt, aki kézlegyintéssel mert napi-rendre térni az esztelen rendelkezések felett.

Említettem már, hogy a laktanya személyi állománya kikkől tevődött össze. Nagy számban voltak közöttük szökött munkaszolgálatosok, üldözött zsidók is. Ezek többnyire baráti, elvtársi kapcsolatok révén, a Gidófalvyhoz vagy más parancsnokokhoz történt „beajánlás” nyomán kerültek ide.⁶⁷ Gidófalvy mindenkit felvett, anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Néhány esetben kértek csupán támogatást a tehetősebbektől, hogy az engedélyezett létszámot 100⁰/₀-kal meghaladó illegális állományt élelmezni tudják.⁶⁸ A Vilmos-laktanya ebben az időben kenyeret, szállást, igazolványt, biztonságot nyújtott a nyilas téboly üldözötteinek. Az emberiség szigete volt egy embertelen világban.⁶⁹

Gidófalvy senkit nem küldött el, aki védelmet és oltalmat kért. Több idősebb embert bujtattak a laktanya épületében is, de ezeket veszélyes volt ott tartani, ezért biztonságos helyre vitték őket. A fiatalokat beöltöztették, létszámba vették.⁷⁰ A századnévsorokat meghamisították, a felesleges állományt a kihelyezett részlegeiknél bujtatták el. Az emberanyag különben is állandó mozgásban volt, s ez megkönnyítette a rejtegetést. Még az a humoros eset is előfordult, hogy egy erősen zsidós kinézésű üldözött beöltöztetésekor Gidófalvy parancsot adott, hogy az illetőt ki ne engedjék a laktanyából, „mert az egész századra azt mondják majd, hogy zsidó. Katonaruhába öltöztetett zsidó bagázs” — mondta a parancsnok. Mikor a Kiskánál az üldözöttek száma már elért egy bizonyos telítettséget, néhány újonnan érkezett személyt a laktanyába betelepült fogatolt kocsioszlopnál és másutt helyeztek el.⁷¹ Egy kisebb munkaszolgálatos részleget is kötelékben vettek oltalmuk alá. Ezek holmi apró munkákat végeztek a laktanyában. Többnyire oda, majd visszafelé söpörték a szemetet a kaszárnya udvarában. Élelmezték a Hungária körüli kórházban dolgozó munkaszolgálatos egységet is.⁷²

Az üldözöttek mentésének másik formája a hamis iratok tömeges készítése volt. Papírokat kaphattak mindazok, akik szolgálatra jelentkeztek az alakulatnál, de nem voltak ellátva hiteles, vagy érvényes okmányokkal. A Vilmos-laktanya és a XIII/1. Kiska nyomtatványain és pecsétjével százával készültek az igazolások, hogy az illető a kisegítő karhatalom tagja. A Kiska iratai különösen hasznosak voltak, mert ebbe azt is belefoglalták, hogy az illetők civil ruhában teljesítenek szolgálatot. Az ellenőrző közegek így még ebbe sem kapaszkodhattak bele. Gidófalvy zászlóaljának sok száz olyan „besztoztottja” volt, aki a lábát se tette be a laktanyába, onnan csupán a papíriai származtak. Az alakulat írnoka visszaemlékezik, hogy hatalmas listákat kapott hamis vagy valódi adatokkal, s így állították ki a zsoldkönyveket és más okmányokat. Ezeket aztán ismeretlen emberek titokzatos utakon eljuttatták az érdekeltekhez. A kinnlakók is folyamatosan kaptak igazolásokat,

⁶⁷ Minden visszaemlékezőnek feltettem a kérdést: „Hogyan került a laktanyába?” A fenti véleményem válaszaik alapján alakult ki.

⁶⁸ „Persze, ment ott olyan is, hogy a szegények érdekében megválni a gazdagokat. En ezt teljesen helyénvalónak tartottam” — írja Dr. Radó György. Farkas András említi, hogy egy tehetősebb személytől egy láda zsírt kértek a védelem fejében. Az illető meg is adta azt. — *Farkas András v.*

⁶⁹ Gidófalvy humanitására többek között meleg szavakkal emlékszik vissza Vásárhelyi Miklós is.

⁷⁰ *Hilti Lajos és Dr. Jávor Iván v.*

⁷¹ *Vásárhelyi Miklós és Farkas András v.*

⁷² *Farkas András v.* — Nevezett, mint aki az élelmezés gondját viselte, határozottan emlékszik az esetre. 1944. december 10-e körül maga Hain Péter jelent meg a laktanyában zsidók és más üldözöttek után szaglászva. A honvédek közben a gyanús embereket a laktanya hátsó kóckerítésén át megszöktették. (*Vecsey Horváth Tivadar és Kálmánfi Ferenc v.*)

hogy szabadságon vannak, vagy éppen gyógykezelés céljából tartózkodnak a laktanyán kívül.⁷³

Néhány szökött honvéd alakulata fej- és körpecsétjét is elhozta magával. Ezekkel, valamint a Bienenstock bélyegzőkészítőnél rendelt bélyegzőkkel szinte iparszerűen gyártották az okmányokat a különböző alakulatok nevében. Az iratok segítségével aztán élelemhez, katonai felszereléshez, benzinhoz stb. juthattak.⁷⁴

Néhány esetben — pl. a Számonkérő Szék hamis okmányával — elfogott embereket hoztak ki a különböző nyilas házakból. Kapcsolatban voltak a Radó-féle ellenállási csoporttal, amely speciálisan hamis iratok „gyártásával” foglalkozott. Ezeknek még a „Fővezérség”, a „Hűség háza” és az egyes nyilas minisztériumok pecsétjei is megvoltak. A hamis okmányokhoz szükséges úrlapokat gyakran valamely képzelt alakulat nyílt parancsával vételezték fel a katonai nyomtatvány raktárakból, vagy az ellenállási mozgalom más helyen levő tisztjeitől kapták.⁷⁵

Gondos és jól szervezett munka volt ez, amelynek révén sok százan — a pontos szám még csak fel sem becsülhető — jutottak némi biztonságot adó hamis papírokhöz. Ami itt, a XIII/1. zászlóaljnál történt, az valóban tömegméretű embermentés volt.

Gidófalvy a saját emberei biztonságára is gondosan ügyelt. Az egyik alkalommal — felsőbb rendeletre — 52 leventét kellett kiküldeniük a Vecsésnél húzódó frontszakaszra, hogy az eldobált fegyvereket és lőszerket felkutassák. A németek egy túlbuzgó parancsnok egyetértésével a fiúkat bevették a tűzvonalba, átadva nekik egy jókora arcvonalszakasz őrzését. Szepesvári zászlós, majd Hidófalvy személyesen jártak kint, s a hadbíróóság veszélyével is dacolva, az éjszaka sötétjében kilopták az első árkokból a gyerekeket. A megtorlás valószínűleg azért maradt el, mert a fasiszták úgy vélték, hogy a kiskások átmentek a Vörös Hadsereg oldalára.⁷⁶

A XIII/1. zászlóalj fogadta be az egyik egyetemista alakulat részeit is, amelyet a nyilasok korábban Rákoskeresztúr térségében vetettek be. A diákok nem akartak harcolni, kiürítették védőkörletüket, s visszavonultak Pestre. Közülük sokan a laktanyába kerültek, s itt szolgáltak tovább.⁷⁷ Ugyancsak itt volt a Kenderesről kitelepített leventék egy nagyobb csoportja is. Ezeket Kapocsfy Imre századába osztották be. A kisegítő karhatalmi egység patrónálása nélkül a fiatalokat valószínűleg Németországba hurcolták volna.⁷⁸

Talán nem szükséges tovább bizonygatnunk, hogy a Vilmos-laktanyai ellenállási csoportra valójában a tömegméretű embermentés volt a jellemző. December végefelé már mintegy 1200—1300 fő élelmezéséről gondoskodtak — s ez azt jelenti, hogy az engedélyezett állományt 100%-kal lépték túl.⁷⁹ Minden második ember valahogyan „nem szabályosan” tartózkodott a laktanyában. Ezek ellátása, rejtegetése, az ellenőrzés szüntelen kijátszása, rendkívül nagy gondot jelentett számukra. „Könnyebb 2—3 nyilast lelőni, mint

⁷³ Az iratgyártásra hasznos felvilágosításokat adott Dr. Jávör Iván, az alakulat írnoka. — „Kis hadnagy néhány nappal a kérés után azzal jött vissza, hogy helyet nem tudnak adni — tudniillik az alakulatban — csak iratokat” — említi Gellért Tamás. (HIL, Partizángyűjtemény M/198.) Az iratgyártásról Stadler István és még több más személy is megemlékezik.

⁷⁴ Dr. Takáts Péter, Dr. Csoboth György és Matisz Mihály v.

⁷⁵ Bódi Béla v. és a Bán-csoport összefoglalója tevékenységükről. — Matisz Mihály őrizetében.

⁷⁶ Szepesvári Béla és Török Lóránt v.

⁷⁷ Vecsey Horváth Tivadar v.

⁷⁸ Kapocsfy Imre v. — A Hadtörténelmi Levéltár Partizángyűjteményében tucatnyi kenderesi fiatal nyilatkozata olvasható a XIII/1. zászlóalj keretében kifejtett tevékenységükről.

⁷⁹ Farkas András v. — Szepesvári Béla 1500 főre, egy az Országos Levéltárban (Küm. Békeelőkészítő. Katonai ellenállás) elfekvő irat 1000 főre becsüli a zászlóalj létszámát.

emberek százait hónapokon át bujtatni” — mondta az alakulat egyik tagja, s szavaiban sok igazság van.⁸⁰ Úgy gondolom, hogy ezek és más, kevésbé látványos, de annál heroikusabb akciók, mindenképpen megérdemlik, hogy az ellenállás legszebb tettei között emlegessék őket.

*

A XIII/1. Kiska-alakulatra elsősorban az ellenállás passzív formái voltak a jellemzőek. Ezen a téren nagy ötletességet tanúsítottak. Taktikájuk azt tükrözi, hogy helyesen alkalmazkodtak az 1944 késő őszen és telén kialakult helyzethez. Voltak azonban fegyveres akcióik is, amelyeket többnyire kisebb, önállóan dolgozó csoportok hajtottak végre. Az alábbiakban — szinte a tényszerűségig sűrítve, minden időrendi sorrend nélkül — ezekről kívánok rövid áttekintést adni:

— 1944 decemberére az angyalföldi „hungaristák” és a Vilmos-laktanya között a helyzet annyira elmérgesedett, hogy Gidófalvy bizalmas embereinek parancsot adott Tikál és Kiss nevű nyilas vezetők kivégzésére. A fasiszták pedig Gidófalvyt szerették volna kézre keríteni. A nyilasok ugyanis rájöttek, hogy az őket ért támadások mögött a XIII/1. Kiska emberei állnak. Török Lóránt egy alkalommal géppisztolytűz alá vette Tikál bordó színű gépkocsiját, de annak sikerült egérutat nyernie.⁸¹

— Kevéssel ezután a rendőrségtől beszervezett embereik hírül hozták, hogy Tikál a Kartács utcába jár valami nőhöz. Még a látogatás várható időpontját is közölték. Alkalom nyílt tehát a főhőhöz „elkapására”. A jelzett ház környékén csapdát állítottak számára, de hiába lesték csőre töltött fegyverrel, a nyilas nem jelentkezett. A Csata utcában viszont rábukkantak két hírhedt „testvérre”, akik a Petneházy utcai párházból egy asszonyt kísértek haza. Gidófalvy parancsára a nyilasokat a helyszínen agyonlőtték, a nő az egyik házba beugorva megmenekült. Kár, hogy futni hagyták, mert ez a bestia később a Szent István körút 2 alatti nyilasházban emberek tucatjait kínoztatta meg. A felszabadulás után szadista tetteiért a Népbíróság elé állították, amely halálra ítélte. Az akcióban részt vettek: Gidófalvy Lajos és István, Bondi Vilmos, Török Lóránt, Szőnyi Szűcs András, Gyurics Géza, Illés Sándor, Béres István, Winkler Béla, Varga és Bokor nevű személyek, valamint a Gömb utcai őrsről Szádeczki Béla, Tokaji és Rakicki rendőrök és még néhányan mások.⁸²

— Szenczi László és Veress Sándor, a kisegítő karhatalom és az újpesti partizáncsoport volt tagjai írják visszaemlékezésükben, hogy részt vettek egy német raktár feltörésében, ahonnan 2 golyószórót, 2 könnyű géppuskát és 2 db géppisztolyt hoztak el. Ezekkel később több kisebb akcióban vettek részt.⁸³

— A Rákos-pataktól északra, a Tarnay réten, egy német légvédelmi löveg foglalt tüzelőállást. Nem messze ettől, a Vasas-pálya mellett, a nyilasok mintegy 40 zsidót — közöttük nőket és gyermekeket — lőtték agyon. Egyik éjszaka Kálmánfi Ferenc századparancsnok vezetése alatt egy kisebb csoport állt itt lesben, várva a nyilas kivégzőkre. Mivel ezek nem mutatkoztak, valaki azt javasolta, támadják meg a légvédelmi ágyút. Tűz alá vették az őrt és a

⁸⁰ Dr. Budai Gábor kijelentése.

⁸¹ Török Lóránt v. Töröktől eltérően, de tényszerűen azonosan emlékszik az esetre Wársárhelyi Miklós.

⁸² Winkler Béla, Szádeczki Béla és Gidófalvy István v.

⁸³ Párttörténeti Intézet Archivuma 682. fond. 15. dosszié. Szenczi László és Veress Sándor anyagai.

bunkerből kirohanó 7 németet. Ezeket — állítólag, nem bizonyíthatóan — lelövöldözték. Kivették a löveg závarzatát, amelyet a Rákos-patakba rejtettek el. A löveget és a zárszerkezetet Zay és Sipőcz nevű kiskások később átadták egy Nyikolajev nevű szovjet kapitánynak.⁸⁴ Az akcióban Pócza István, a Sipőcz testvérek Fábián Rudolf, Kálmánfi Pál és András, Ozora Béla, Kozma József, Padó Albert, Körschler Leander, Karsai, Bihari, Balbó és mások vettek részt.⁸⁵

— Gencsy Lajos, Gyimesi Richárd, Bondi Vilmos és még néhányan mások is említik, hogy a Körvasút menti, a Rákosrendező környéki, valamint a Tarnay réti ütegállásokat kézigránátokkal „megszórták”.⁸⁶

— A XIII/1. alakulat embermentési akciója közé tartozik az egyik védett ház lakóinak megmentése is. Tudomást szereztek arról, hogy az embereket a nyilasok el akarják hurcolni. Hamis okmányt állítottak ki, melyben felsőbb szerv nevében utasítást adtak ki önmaguknak, hogy a házat ürítsék ki. A 110 lakót a nemzetközi Vöröskereszt egyik védett házában helyezték el. Az akció során 2 órával előzték meg a nyilas brigantikát. A Vöröskereszt védelme alá vett személyek mind sértetlenül megérték a felszabadulást.⁸⁷

— Winkler Béla szakaszvezető és segítőitársai az egyik alkalommal észrevették, hogy két nyilas egy zsidó nőt kísér az utcán. „Az asszony nyakán egy kis csomag volt élelemmel, keze pedig a fején volt átkulcsolva” — emlékezik vissza Winkler. A 2 nyilast igazoltatás címén a Benczúr utca 37. számú ház kapuja alá hívták, s az egyiket ott, a másikat kissé távolabb agyonlőtték.⁸⁸

— Az alakulat gépkocsijaihoz szükséges benzint és olajat a XIII/1. Kiska egy vegyianyaggyár telepéről vételezte. Amikor a nyilasok is szemet vetettek a készletre, s látszott, hogy az üzemanyag elhurcolását nem tudják megakadályozni, Gidófalvy felgyújtatta azt.⁸⁹ Mesélik, hogy a lángoló telepnél megjelent Tikál nyilas párttitkár is, aki az öklét rázva fenyegetőzött: „Ha azt akarják, hogy magyar vér folyjon, hadd folyjon a magyar vér, nem fogunk senkit sem kímélni.” Most már tudjuk, hogy ezek a szavak valójában kinek voltak címezve.⁹⁰

— A zászlóalj néhány tagja párját ritkító bátorságról tett tanúságot, amikor hamis okmányok segítségével megkísérelték, hogy letartóztatott egyéneket hozzanak ki a fasiszták őrizetéből. Gidófalvy parancsára Kiss József hadnagy bement a Szent István körút 2. szám alatti nyilasházba és kiszabadította az ott fogva tartott Kovács Sándor hadnagyot, aki a zászlóaljnál talált végleges menedéket. Kiss József egyébként az Andrassy út 60-ból (Népköztársaság útja), s a Számonkérő Szék-től is több esetben sikerrel hozott ki embereket.⁹¹ Egy másik alkalommal a nyilasok az alakulat 2 katonáját fogták el és zárták be ugyancsak a Szent István körút 2-be. Félő volt, hogy a fiúk nem bírják a kínzást, s ebből bajok származhatnak. A szökött Gestapo fogoly,

⁸⁴ Boldizsár Iván: A másik Magyarország. Az új Magyarország röpiratai. Budapest, 1946. 42. o. — Az eset azonban nem a Tatai úton, hanem a Tarnay réten történt.

⁸⁵ Kálmánfy Ferenc v.

⁸⁶ HIL. HM. 1945. eln. szű. 24558. sz. Dr. Gyimessy Richard anyaga, valamint HM. 1945. eln. 401145. sz. Gencsi Lajos és Pataki Gyula nyilatkozatai.

⁸⁷ Winkler Béla v. — Winkler Béla így ír a visszaemlékezésében: „A zsidók sírtak, jajgattak ottan kérem. Azt mondtam, hogy ha valaki itt talál maradni a házban, ha átkutatom, agyonlövöm. Hogy visszük el őket a Munkácsi Mihály utca felé, ezek csodálkoztak. Mikor megérkeztünk oda, akkor mondom «no, maguk már jó helyen vannak. Itt vannak a vöröskeresztesek». Egy öreg néni meg leborult és meg akarta csókolni a bakancsomat”.

⁸⁸ Uo. — Winkler életveszedelemmel dacolva egy gyermeket is kimentett a gettóból.
⁸⁹ A felgyújtást megelőzően egy alkalommal a kiskások határozott fellépéssel megakadályozták, hogy a nyilasok a raktárt elfoglalják.

⁹⁰ Szádecki Béla v.

⁹¹ Kovács Sándor nyilatkozata és Vecsey Horváth Tivadar v.

Szücs András és Bódi Béla, a Felszabadító Bizottság megbízottja, hamis iratokkal bement az épületbe, s mindkét embert kiszabadította.⁹²

Dávid Jánost azzal az ürüggyel hozták ki a rendőrség őrizetéből, hogy politikai vétségért a Margit körüti bíróságra kell átkísérniük. Gidófalvy személyesen járt a „Hűség házá”-ban az Egyesült Izzóhoz tartozó Barkász mérnök ügyében. Ezt azért tartóztatták le, mert nem volt hajlandó esküt tenni Szálásira.⁹³ Ugyancsak az Andrásy út 60 alól hozta ki Gidófalvy főhadnagy és Szücs András zászlós az ott letartóztatásban levő Budai Gábor hadapród őrmestert. Az Ercsi Cukorgyárban levő táborból ifj. Szepesvári és Török Lóránt mentettek ki két embert az őrség kijátszásával. Hamis iratok segítségével hozta ki egy 2 tagú járőr a svábhegyi magyar politikai rendőrség fogásából a letartóztatott Gieszer Ottót.⁹⁴

Ezek az esetek is azt bizonyítják, hogy az alakulat legalitása mennyi sok előnyt biztosított számukra. Míg hasonló esetekben más partizáncsoportok tehetetlennek bizonyultak, ők összeköttetések, legális szervezetük, s főleg apokrif irataik révén a szerencse reményében hatolhattak be a fasiszta bünbarlangokba.

— A Petneházi utcai nyilas pártház ellen végrehajtott akció egyike az alakulat legszebb fegyvertényeinek. A támadás gondolata Bán zászlós környezetében született meg. Gidófalvy kezdetben ellenezte a vállalkozást, mondván, hogy csak bajt hozhatnak a laktanyára, később azonban mégis hozzájárult. A támadásban Bán Endre zászlós, Takács hadapród, Csoboth György őrmester, Zalán-Stumpfel Lajos honvéd, Stodola Imre honvéd és Török őrzető vett részt. A Béke úton át megközelítették a Petneházi utcai nyilasházat, majd ártalmatlanná tették a külső őrséget. Ezután az épületben levőkre a nyitott kapun és ablakokon át géppisztoly és kézigránát tüzet zúdítottak. Utólag úgy hírlett, hogy a nyilasoknál több sebesülés és haláleset is történt. A támadók közül egyedül Csoboth őrmester sebesült meg. Az akciónak nagy erkölcsi hatása volt. Az emberek rádöbbenek: nem mindenki hódolt be a fasiszta rendszernek, hogy élnek és harcolnak még az ellenállás erői. A nyilasház elleni támadás után a „testvérek” hamarosan megjelentek a Vilmos-laktanyában és keresték a tetteseket. Ott azonban már felkészülten várták ezt a látogatást: Bán zászlós és emberei számára a laktanyán kívül, a Meder utcában jelöltek ki új körletet.⁹⁵

— A Munkácsi Mihály utca 5—7, valamint a Vilma királynő út 25. sz. (Gorkij fasor) alatt, a Svéd Vöröskereszt védelmét élvezve, két árvaház működött, amelyben sok száz felnőtt és még több gyermek, összesen mintegy 1100 személy talált menedéket.⁹⁶ Nem messze ettől, a Benczúr utca 25-ben, a XIII/1. Kiskának egy őrsége volt, amely az ott lakó üldözöttek fegyveres védelmét biztosította. 1944. dec. 24-én délelőtt mindkét árvaházat nyilasok rohanták meg. A Munkácsi Mihály utcában szörnyű vérengzés kezdődött, a fasiszták 4 gyermeket és 3 felnőttet a helyszínen agyonlőttek.⁹⁷ Az ápoló személyzet üzenetére Winkler Béla és néhány társa a helyszínre sietett, ahol több gyermeket sikerült megmenteniük az elhurcolástól.⁹⁸ A fegyveres Kiska honvé-

⁹² Bódi Béla v. — Kíséretében volt még a két Varga nevű kiskás is.

⁹³ Dr. Jávör Iván és Farkas András v.

⁹⁴ Dr. Budai Gábor és Török Lóránt v.

⁹⁵ Dr. Takács Péter és dr. Csoboth György v. Lásd még a Bán-csoport tevékenységéről készített összefoglalót Matisz Mihály gyűjteményében.

⁹⁶ Dr. Budai Gábor, Winkler Béla, Kálmánfi Ferenc és még több más személy v.

⁹⁷ Lévai Jenő, Raoul Wallenberg, Budapest. Magyar Téka kiadása. 1948. 163—165. o.

⁹⁸ Winkler Béla írja visszaemlékezésében: „Kívül a kerítésen csődület volt, jajgatva kértek, hogy adjuk ki a gyerekeket... Több gyereket elkaptam és átdobtam a kerítésen, azt kiabálva, hogy ez se zsidó gyerek.

dek erélyes fellépése — Winkler rá is lőtt az egyik nyílásra — visszaretentette azokat a további pogromtól. A két árvaház gyermekeit a Radeckzi-laktanyába terelték, ahonnan részint a Kazinczy, részint a Szív utcába vitték tovább őket.⁹⁹

Az esetről értesítették Raoul Wallenberget, a Svéd Vöröskeresztes miszsió vezetőjét, aki a XIII/1. zászlóaljtól kért segítséget. Wallenberg, Gidófalvy főhadnagy és Budai Gábor kíséretében gépkocsiba szállt, hogy megkíséreljék az úton levő gyermekek megmentését. Az egyik csoportot pl. a Duna felé irányították. Aligha kétséges, hogy milyen sorsot szántak a kicsinyeknek. Gidófalvyék hamisított parancsok segítségével elérték, hogy a gyermekeket visszairányították az árvaházba. A későbbiekben a még életben levőket is sikerült visszaszerezniük. A tragikus események után Gidófalvy 36 fős állandó őrséget rendelt ki a két árvaház védelmére, amely egészen a felszabadulásig hűséggel teljesítette feladatát. A fasiszták többször háborgatták őket, de a katonák tüzet nyitottak rájuk. Január 6-án pl. 2 nyilast lőttek agyon. A gyerekek megmentésében az említettekén kívül Zay György, a Márkus testvérek, a Kassai fivérek, Bondi Vilmos és még sokan mások vettek részt.¹⁰⁰

— Az alakulat tagjai több merész akciót hajtottak végre, amelyek célja gépkocsi szerzése volt. Nem beszélünk itt most a Kiskából önállósult Bán-csoportról, amelyik ilyen ügyeskedések révén motoros járművekkel jobban el volt látva, mint némelyik harcoló alakulat. Horváth Emil és társai jóvoltából a zászlóalj egy Ford autóval gyarapodott, amelyhez a Tiszti Kaszinó előtt parkírozó egyik autóról szerelték le a honvédségi rendszámablát. Sziklai Béla és Kálmánfi Ferenc egy Austin márkájú német kocsit élénk lövöldözés közepette a „Hűség háza” elöl vittek el. Illegálisan jutottak egy kis Topolino birtokába is. A zsákmányolt autókat a későbbiekben a zászlóalj céljaira használták fel.¹⁰¹

— Egy másik alkalommal Gidófalvy Lajos, Szőnyi Szücs, Török Lóránt, Szádecki és mások az ún. „Dani csárda” környékén portyáztak.¹⁰² A zászlóaljparancsnok figyelmes lett, hogy a fejük felett katonai távbeszélő vonal húzódik. Biztatására Török felmászott az egyik fára, elmetsette a vezetékét. A drót jókora darabon a földre zuhant. Ekkor hirtelen 3 nyilas tűnt fel, akik észrevették a szabotázsakciót. A fa köré gyűltek s az ég felé tartott fegyvereikkel hadonásztak. Az eltávolodó bajtársak visszafordulva a 3 nyilásra gyilkos tüzet zúdítottak. A holttesteket ezután az út szélére húzták, elvették irataikat, majd gyorsan eltűntek az esti sötétségben.¹⁰³

— 1944 decemberének első napjaiban a honvédek egy kisebb csoportja sikeres fegyverszerzési vállalkozást hajtott végre. A Szőnyi úton felfedezték a nyilasok egyik raktárát, s elhatározták, hogy megszerzik a készleteket. Felgyújtották a telepen levő barakot, hogy eltereljék az őrség figyelmét. Azok valóban a tűzhöz siettek: ezalatt az emberek 2 láda lőszert, 2 golyószórót és 19 ismétlőpuskát zsákmányoltak. A vállalkozás mégsem ment egészen simán, mert a nyilasok felfedezték őket és lövöldözni kezdtek rájuk. A fegyvereket sikerült elhozniuk, de a nagy zürzavarban áruoló nyomot, egy Kiska-karszalagot hagytak a helyszínen. A fasiszták másnap már a laktanyában ke-

⁹⁹ Lévai Jenő: i. m.

¹⁰⁰ Dr. Budai Gábor v. — Az árvaházak őrségei a január 6-án lelőtt két nyílason túl még számos fasisztát megsemmisítettek. Ezeket itt nem említettem meg részleteiben. — Redő Ferencné így emlékszik vissza az őrségre: „Az volt a benyomásom, hogy ez egy link alakulat, a beöltözötték fele mintha zsidó lett volna.”

¹⁰¹ Kálmánfi Ferenc, Dr. Budai Gábor v.

¹⁰² Szádecki Béla v.

¹⁰³ Török Lóránt v. — Lásd még Népszabadság, 1965. február 26.

resték a tetteseket. Gidófalvy csak nehezen tudta magát tisztára mosni. Az akcióban Fábián Rudolf, Karsai testvérek, Bihari József, Asztalos Sándor és Madarász József vettek részt.¹⁰⁴

— A honvédek a Szabadság téren rajtaütöttek egy üldözötteket kísérő nyilas csoporton. A fasisztákat elűzték, majd a foglyokat szélnek eresztették.¹⁰⁵

— Bondi Vilmos említi meg 1945-ben írott visszaemlékezésében, hogy a csoportjuk 3 nyilast lőtt agyon, ezenkívül lefegyvereztek 2 német tisztet, akiket egy másik partizáncsoport megsemmisített. A Szondi utcában is elintézték egy „testvért”, míg egy másikat megsebesítettek.¹⁰⁶

Ezzel nagyjából számba is vettem az alakulat fegyvertényeit.¹⁰⁷ Jó néhány esetről, amelyet nem látok kellően bizonyítva, szót sem ejtettem.¹⁰⁸ Nem lehetetlen azonban, hogy a későbbi kutatások igazolják majd ezeket, sőt újabb akciókat hoznak napvilágra. De az is előadódhat, hogy bizonyítottak vélt esetek megdőlnék, vagy más megvilágítást kapnak. Nem mutattam be itt a Bán-csoport mintegy tucatnyi ragyogó vállalkozását sem. Bánék a Petneházi utcai nyilasház megtámadása után kikülönültek az alakulatból, s lényegesen más körülmények között, teljesen önállóan tevékenykedtek. A XIII/1. Kiskához fűződő szoros kapcsolataikat azonban fenntartották. A Bán-csoport önmagát mindig is a Gidófalvy-zászlóalj részének tekintette. Mivel az ő történetük a későbbiekben annyira más, annyira kerek egész, célszerűnek látszik, hogy róluk egy más alkalommal írjak. Így érdemeiknek megfelelően vázolatotom majd szerepüket is.

Mint ahogyan a Bán-csoportnak a Gidófalvy-zászlóalj volt az anyaalakulata, ugyanúgy szoros kapcsolatok fűzték a XIII/1. Kiskához az újpesti partizánokat is. Nem túlzás azt állítani: ezek a „horthysta tiszték” tették lehetővé, hogy az újpestiek kilépjenek a konspiratív, kis hatékonyságú akciók köréből. Altaluk kaptak nevet, szervezeti kereteket, legális tevékenységi kört, s így nagyobb kockázat nélkül módjuk nyílt kibontakoztatni hősiességüket.

Az újpestiek mozgalmát a felszabadulást követően elismerték, hőseik emlékét könyvek, márványtáblák örökítik meg. Az élőket megbecsülés, halottaitkat tisztelet övezi. A XIII/1. Kiskát időközben csaknem teljesen elfeledték az emberek.

Tekintsük át most egészen tömören, milyen segítséget is nyújtott a Vilmoslaktanya a közelükben szerveződő partizáncsoportnak.

Az Újpesten tevékenykedő kommunisták a kisegítő karhatalomban szolgáló Béres István és Lőcsei József révén szereztek tudomást arról, hogy ennél az alakulatnál nem egészen „szabályosan” mennek a dolgok. Kollár József közvetítésével később Andrásfy Gyula kapcsolatot teremtett Vecsei Horváth Tivadar főhadnaggyal, majd Gidófalvyval.¹⁰⁹ Ezt követően létrejött az első ta-

¹⁰⁴ Farkas András és Kálmánfi Ferenc v.

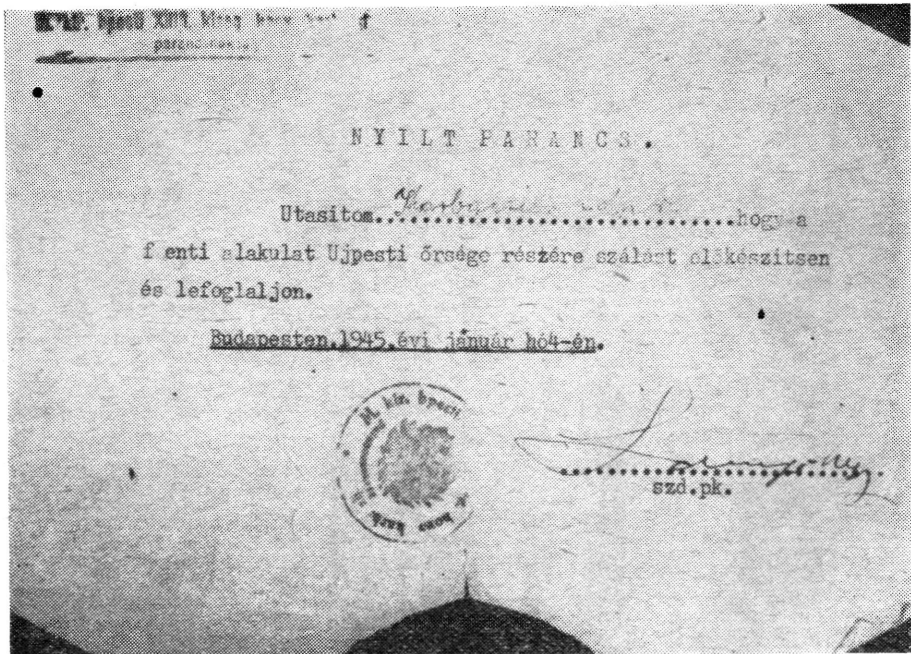
¹⁰⁵ HIL. Partizángyűjtemény. M/139. sz.

¹⁰⁶ HIL. HM. 1945. éln. 401145. sz., valamint HIL. Partizángyűjtemény. M/65. sz. — A 3 nyilas lelövését még Lőcsei József is elmondja. Ő az esetet a Ferdinánd-hidhoz teszi. (Lásd Lőcsei József v. a XIII. ker. Népfrontnál.) Valószínű, hogy a Lőcsei és Bondi által említett akciók nem azonosak.

¹⁰⁷ A felsorolt akciók pontos időbeli rögzítése 22 év távlatából nem mindig volt lehetséges. Ezért a pontatlanságért szíves elnézésüket kérem.

¹⁰⁸ Közülük jelentősebbek: 3 motorkerékpár zsákmányolása; a Lehel úton egy német kocsioszlopnak kézigránátokkal való szétugrasztása; a Jókai téren egy nyilas agyonlövése; az O utcánál pedig egy másik megsebesítése; az Andrásy útnál 2 nyilas agyonlövése; egy német motorkerékpáros katona főbelövése; a Sabaria étterem előtt Kiss hadnagy által egy nyilas agyonlövése stb.

¹⁰⁹ Földes Mihály: Az újpesti partizánok. Budapest, Szikra, 1955. 31. o. — Téves azonban Vecsei Horváth és Kollár megismerkedésének leírása. Valójában jól ismerték egymást, egy házban laktak. Az első megbeszélésen jelen volt Lőcsei József is. (HIL. Partizángyűjtemény. M/66. sz.)

Szőnyi Szűcs András által az újpesti partizáncsoport egyik tagja részére kiállított nyílt parancs

lálkozó a Vilmos-laktanyában, amelyen Andrásfy, Vecsey Horváth, Gidófalvy és Szőnyi-Szűcs vettek részt.¹¹⁰ Az Újpestieket a kíséret karhatalom tisztjei — mint az egyik történetíró mondja — „kitüntető szeretettel” fogadták.¹¹¹

A vezetők megállapodtak, hogy az újpestiek embereit a kaszárnyában beöltöztetik, fegyvereket, felszerelést és élelmet adnak részükre. Az újpestiek úrlapokat, okmányokat kaptak, Gidófalvy vállalta azt a kockázatot, hogy a Kiska égíse alatt, mint kikülönített egység működjenek.¹¹² Az egyik nyílt parancs a XIII/1. honvéd karhatalmi alakulat, „újpesti őrsége”-ként emlegeti őket. A legalizás érdeme tehát mindenképpen Gidófalvyt illeti.¹¹³

Arra a tényre, hogy mennyire tisztázottak voltak az álláspontok, az alábbiak a jellemzőek. A tisztok tudták az újpestiekről, hogy a kommunista pártot képviselik, mégis hajlandóak voltak velük szövetségre lépni. A megbeszélés végén Andrásfy Gyula a „független, demokratikus Magyarországot” életette, s ezzel a platformmal, valamint a fasiszták elleni harc szükségességével mindnyájan egyetértettek. Ez pedig abban az időben elegendő volt a kölcsönös együttműködéshez.¹¹⁴

¹¹⁰ Vecsey Horváth Tivadar v. és HIL. Partizán gyűjtemény. M/66. sz.

¹¹¹ Földes Mihály: Pillanatképek az újpesti partizánharcokról. Budapest, MKP újpesti szervezete. 1945.

¹¹² Uo. és Vecsey Horváth Tivadar v.

¹¹³ Az eredeti nyílt parancs a Partizán Szövetség gyűjteményében van.

¹¹⁴ Vecsey Horváth Tivadar v. — „Igen mély benyomást keltett, amikor Andrásfy a megbeszélést a maga részéről »Eljen a demokratikus, független Magyarország» mondattal fejezte be. Ehhez hozzájárult még a megbeszélés helyének misztikus volta, a II. sz. épület nyirkos.

1944. december 22-én 22 ember ment be Vilmos-laktanyába, ahol rövidesen katonaruhába öltöztek. A honvédek később kivonultak Újpestre, a munkásotthonban ütve tanyát. Összekötőül Lőcsei Józsefet és Béres Istvánt hagyták a kaszárnyában. Ezek feladata volt, hogy élelemmel, fegyverrel és lőszerrel lássák el a kihelyezett részleget. Különösen érzékenyen érintette őket, hogy nem kaphattak minden ember számára lőfegyvert. Mint erről korábban már szóltam, e téren a laktanyának is önellátásra kellett berendezkednie. Néhány nap elteltével Illés Sándor, Béres István, Szmilánszki Iván kíséretében már ki is vitték az első kocsirakomány felszerelést és élelmet Újpestre. Ezt követően az ellátás a laktanya fölszámolásáig mindvégig folyamatos volt.¹¹⁵

A partizáncsoportok baráti kapcsolatait bizonyítja, hogy számos olyan elvtársat említhetnék, akiket mindkét csoport magáénak vall. Ezek mind a Kiskánál, mind az újpestieknél egyaránt tevékenykedtek. A XIII/1. zászlóaljnak a fasiszták által történt felszámolása után több Vilmos-laktanyai honvéd az újpesti csoportnál talált menedéket, s azokkal együtt folytatta tovább a harcot. Tudunk arról is, hogy Gidófalvy részére is védelmet ajánlottak fel.

A XIII/1. honvéd karhatalmi zászlóalj kapcsolatait kutatva több nyomot találunk arra, hogy Gidófalvyt szorosabb szálak fűzték a Bajcsy-Zsilinszky—Kiss János altábornagy vezette ellenállási mozgalomhoz. Az alakulat vezetői ezeket a kapcsolatokat szigorúan bizalmasan kezelték, a titkokat senkivel nem osztották meg. Így az is érthető, hogy hősi haláluk után ismereteink a kérdésről meglehetősen hézagosak. Az alábbi tények mindenesetre figyelmet érdemlőek:

— Gidófalvy az egyik alkalommal a Lázár utca 13. szám alatt a Bajcsy-Zsilinszky helyetteseként ismert dr. Csomós Miklóssal folytatott megbeszélést.¹¹⁶

— Szőnyi Szücs András baráti szálak fűzték Bajcsy-Zsilinszky Endre köréhez. Harcostársai visszaemlékeznek, hogy előttük több ízben említette a Felszabadító Bizottság vezetőjének a nevét. „Kétségtelen, hogy Szücsnek személyes kapcsolata volt Bajcsy-Zsilinszkyvel” — említi Ungvári Jenő, aki együtt raboskodott Szőnyi-Szüccsel a Gestapónál. Szücs András rejtélyes útjai, tárgyalásai, széles baráti köre is ezt támasztják alá.¹¹⁷

— Gidófalvy főhadnagy Bondi Vilmos révén tudott az ún. „Csirizes” csoportról, amely mögött Boldizsár Iván állt, akit a Bajcsy-Zsilinszky-per során le is tartóztattak.¹¹⁸

— A Bán-csoport egyik tagja — Takács Péter — kapcsolatban állt a Kiss János altábornagy bajtársaival együtt letartóztatott Balási Miklós repülőőrneggyal.¹¹⁹

— A koronatanúként Hilipi Lajos jelentkezik, aki összekötő volt ismeretlen megbízói és Gidófalvy között. Hilipi emlékszik arra, hogy a Gidófalvyval folytatott megbeszélések során valami „Bizottmány” vagy „Bizottságról” volt szó, s említették Kiss János, Tartsay és Nagy Jenő nevét is. Ezekről

pókhálós pincéje, melyben egy petróleum lámpa táncoltatta sárgás fényét a belövések rezgetésére” — írta Vecsey Horváth Tivadar.

¹¹⁵ A beöltözésre lásd: Párttörténeti Intézet Archivuma, 682. fond. 15. dosszié. — Az ellátásra: Szepesvári Béla és Farkas András v., valamint HIL, Partizángyűjtemény, M/66. sz. Lőcsei József memoárja. — Lőcsei azt írja, hogy 3 alkalommal is küldött anyagot Újpestre. Utoljára egy csomó ruhát, puskát és sok kézigranátot.

¹¹⁶ Kálmánfi Ferenc v. — Az esetet csak Kálmánfi írja le.

¹¹⁷ Vásárhelyi Miklós és Ungvári Jenő v.

¹¹⁸ HIL. HM. 1946. ein. 64073.

¹¹⁹ Matisz Mihály és Takács Péter Pál v.

„Gidófalvy rögtön tudta, hogy kicsodák, és rögtön tisztában volt azzal, hogy mi, s ezért vetette rögtön alá magát az egésznek” — írja Hilipi visszaemlékezésében.¹²⁰

Tudjuk, hogy a Felszabadító Bizottságnál gondosan nyilvántartották azokat a katonai alakulatokat, amelyeket sikerült megnyerniük, s amelyekkel a nemzeti felkelés esetén is számoltak. Jogunk és okunk van feltételezni, hogy ezek között ott volt a XIII/1. zászlóalj is.¹²¹ Így tudjuk csak megérteni, miért volt oly fontos a laktanya legalitásának fenntartása, s miért nem akarta Gidófalvy az alakulat létét néhány megfontolatlan akcióval veszélyeztetni. Az ellenállás szempontjából valóban nagyobb jelentőségű volt, hogy egy megbízható egység adott időben rendelkezésre álljon, mint az, hogy néhány látványos, de esetleg a lebukás veszélyével járó vállalkozást hajtsanak végre.

Az ellenállás központi terveiben való részvételt igazolja a következő is. Gidófalvy baráti körben újra meg újra vázolta ama elképzelését, hogy adott időben folyosót kell nyitniuk a Vörös Hadsereg előnyomulásának megkönnyítésére. Ez pedig — mint ismeretes — a Felszabadító Bizottság elképzelése volt.¹²²

Gidófalvy vagy személyesen, vagy emberei révén kapcsolatot tartott még fenn a Visegrádi utcai Radó-csoporttal, a Zsabka Kálmán vezette XIV. kerületi Kiskával, Stollár Béla embereivel, az egyik Prónaista alakulattal, a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetségével, a Teve utcában levő antifasisztákkal, valamint más katonai és polgári ellenállási csoportokkal. December végefelé együtt dolgozott Wallenberggel, valamint a Svájci és Svéd Vöröskereszt missziójával.

Az alakulatot szoros kapcsolatok fűzték a kommunista párthoz is. Beszédes bizonyítéka volt ennek az újpesti partizáncsoporttal fenntartott jó bajtársi viszony is. Egyes jelek szerint Pálffy Györgynek is sikerült érintkezésbe jutnia a Vilmos-laktanya embereivel.¹²³ Gidófalvy tevékenységéről nyilván a Felszabadító Bizottság révén is tudomása volt a munkáspártok vezetőinek.

Bódi Béla írja visszaemlékezésében, hogy az egyik alkalommal felsőbb pártkapcsolatától — Szatmári Lajostól — azt a feladatot kapta, hogy egy Gyufa nevű elvtárs, alias Kállai Gyula, megbízásából kezdjen puhatolódzó megbeszéléseket a XIII/1. zászlóalj parancsnokával. Meg kellett tudnia, hogy „ez az alakulat tulajdonképpen kikből áll, kik vannak ottan, és mire lehet náluk számítani”. A bizalmas megbeszélés után Gidófalvy kijelentette: „én minden tekintetben egyet szolgálok, a hazámat. Ezen keresztül pedig azt az eszmét, amelyik úgyszólván fog mostan következni...” — foglalta össze emberi és politikai hitvallását ez a nagyszerű katona.¹²⁴ Ezt követően több megbeszélésre is sor került, ahol Gidófalvy és más ellenállási csoportok vezetői a kommunistákkal együtt közös tárgyalóasztalnál vitatták meg a tennivalókat.

¹²⁰ Hilipi Lajos v.

¹²¹ A Nemzeti Ellenállásban Résztvevők Szövetsége ezt írja egy 1945. februárjában kiadott igazolásában: „Kálmánfi Ferenc... a volt Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottsággal és a Magyar Függetlenségi Fronttal együtt dolgozó Gidófalvy... katonai csoport munkájában részt vett”. (HIL. HM. eln. 1945. 24164.)

¹²² Hadtörténelmi Közlemények, 1961. év 2. sz. 444. o., valamint Gidófalvy István, Stadler István, Vásárhelyi Miklós és még sok más személy v.

¹²³ Magyar szabadságharcosok a fasiszmus ellen... 315. o. Prónai alakulatára anyag található uo. 656.

¹²⁴ Bódi Béla v. — Bódi Béla összekötő feladatokat látott el a kommunista párt megbízásából a XIII/1. és a XIV/2. Kiskák, az újpesti, kőbányai, Radó stb. csoportok felé. Ezirányú tevékenységét Zsabka Kálmán és Bodnár István is megerősítik.

A kommunista párt 1944 őszére már súlyos vérveszteségeket szenvedett. Szervezeti kapcsolatai sok helyen megszakadtak, szétzilálódtak. Néhány eset-től eltekintve a pártnak nem volt elég ereje ahhoz, hogy önálló, saját vezetés alatt küzdő fegyveres csoportokat hozzon létre. Október 15-e után nyilvánvaló lett, hogy a fasizmus uralma Magyarországon a végefelé jár. Az események gyorsan haladtak, hosszadalmas szervezgetésre nem volt idő. A párt számára az a lehetőség kínálkozott, hogy a meglévő vagy adandó keretek felhasználásával próbálja aktivizálni erőit. Olyan egységeket, csoportokat, szervezeteket kerestek tehát, amelyekkel együtt lehetett működni, amelyeket befolyásolni tudtak. Ezek közé tartozott a XIII/1. Kiska is.

Ilyen tervszerű irányítás — vagy ösztönös csatlakozás — révén igen sok kommunista kerület az angyalföldi Kiskához. Fábíán Rudolf, Bihari József, a három Karsai testvér, Béres István már régi munkásmozgalmi emberek voltak. A mártírhaltalt halt Horváth Árpád révén is több párttag került Gidófalvy zászlóaljához. Az alakulathoz tartoztak Annaházi Pál és György, valamint Kiss Ernő, a szétvert Tánacsics ellenállási csoport tagjai is. Bondi Vilmos, Török Lóránt, Illés Sándor, Veres, Burgér, Virág és még sok más elvtárs nevét lehetne itt megemlíteni.¹²⁵

Ezek tevékenysége erjesztően hatott az egész személyi állományra. Velük együtt dolgoztak azok a tisztek, antifasiszták és szimpatizánsok, akik egyet-értettek a nácik és nyilas cinkosaik elleni harc szükségességével. Számukat nem tudjuk pontosan megállapítani. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha úgy 60—80 fő körül becsüljük őket. Helytelen tehát az az álláspont, amely a XIII/1. zászlóalj minden egyes emberét „en bloc” az ellenállás harcosává szeretné tenni. Nagyon sokan voltak ott olyanok, akik sohasem lettek be-avatva a titkokba, akik mindvégig azt hitték, hogy teljesen szabályos szolgálatot teljesítenek. A személyi állomány másik része az események által sodortatva, sokszor annak tudatán kívül lett részese ilyen vagy olyan formában valamely előremutató eseménynek. Több százan voltak ott olyanok is, akik semmi mást nem akartak, mint azt, hogy az emberiségnek ezen a kicsiny szigetén minél háborítatlanabban vészeljék át a megpróbáltatásokat.

Mindenképpen az a helyes tehát — véleményem szerint —, ha egyénileg vizsgáljuk meg, hogy a résztvevőknek ebből a tarka konglomerátumból ki is érdemli meg a mély tiszteletet érdemlő partizán elnevezést. Elítélendő viszont az a nézet, amely a „dekkolók” között nem hajlandó meglátni az áldozatra kész harcosokat, s ezzel az emberek tucatjaiban kelt keserű érzéseket. Méltatlan ez az álláspont a XIII/1. Kiska mártírhaltalt halt hőseivel szemben is. Amilyen helytelen tehát mindenkit az ellenállók listájára tenni, olyannyira káros, a nem részt vevő tömegeket látva, kirekeszteni a valóban cselekvőket.

E tanulmány azzal a szándékkal íródott, hogy elősegítse a tisztánlátást. Csakis így remélhetjük, hogy ezek a méltatlanul elfeledett harcosok — ha kissé megkésve is — megkapják az érdemeiknek megfelelő helyes történelmi értékelést.

A XIII. kerületben végrehajtott fegyveres akciók, a „testvérek” állandó zaklatása, a Nyilaskeresztes Párt lekezelése minden bizonnyal felhívta a fasiszták figyelmét a kisegítő karhatalmi alakulatra. Volt a zászlóaljban néhány megbízhatatlan személy is, akik valószínűleg jelentették is a gyanús dolgokat. Embereket fogtak el a járőrök, a pártszolgálatosok, akik beismerték, hogy okmányaik hamisak. Kiderült az is, hogy ezeket a XIII/1. Kiskától szereztek be. A katonai hatóságokhoz Gidófalvy ellen több feljelentés érkezett, ame-

¹²⁵ Fábíán Rudolf, Kálmánfi Ferenc, Vecsey Horváth Tivadar, Vásárhelyi Miklós, Annaházi György és Török Lóránt v.

lyeket csupán baráti kapcsolatai révén tudott elsimitani.¹²⁶ Egy Kiss nevű nyilas főkolompos többször emlegette, hogy Gidófalvyt „kinyírja”. A Kiska beépített emberei is sorra hozták a rossz híreket, a laktanyában nyomozók jelentek meg, a nyilasok, pártszolgálatosok mind-mind Gidófalvy után szaglásztak. A kezükbe — sajnos — már túl sok nyom futott össze, melyek a Vilmos-laktanya felé vezettek.¹²⁷

A zászlóalj parancsnoka érezte is, hogy veszély fenyegeti. Mindenekelőtt családját kívánta biztonságba helyezni. Attól tartott, hogy az elvetemült fasiszták feleségén és gyermekein állnak bosszút. Barátai tanácsára ezéért megengedte, hogy a Kálmán utca 10. alatti lakására fegyveres őrség menjen. Hozzá tartozóit később a Benczúr utca 35. számú, a Svéd Vöröskereszt védelmét élvező házban helyezte el. Az ide küldött állandó őrség egészen a felszabadulásig biztosította a Gidófalvy család és a házban lakó nagyszámú üldözött fegyveres védelmét.¹²⁸ A laktanyában létrehoztak egy ún. „készültségi csoportot”, amely csupa megbízható emberből állott. Ennek az volt a feladata, hogy biztosítsa a zászlóaljparancsnok testi épségét. Gidófalvy gépkocsiját ettől kezdve motorkerékpáros ór kísérte, tárgyalásait, megbeszéléseit ezután már fegyveres biztosítás mellett folytatta. Ha éjszakára a laktanyában maradt, emberei reggelig virrasztottak mellette.¹²⁹

Gidófalvy tudta és érezte, hogy veszély fenyegeti őket. Barátai elbeszélései szerint ezekben a napokban már rendkívül fáradt, ideges, türelmetlen és bizonytalan volt. A laktanyát súlyos bombatámadás érte, sok emberük meghalt, több megsebesült. Olyan döntés született ekkor, hogy meg kell erősíteni a kihelyezett őrségeket, s lehetőleg minél több embernek, főleg a harc-képteleneknek el kell hagyniuk a kaszárnyát. Bondi Vilmos úgy emlékszik vissza, hogy Gidófalvy is elfele készült embereivel a Vilmos-laktanyából, s ezért a város más pontjain is helyezett el élelmet.¹³⁰

Ilyen feszült légkörben élt az alakulat január első hetében. Az arcvonal már egészen közel húzódott. Az épületeket állandó belövések érték, a január 2-i bombázás után igen sokan elszéledtek. A környéken, a közelben lakók éjszakára rendszerint hazatértek. Meglazult a fegyelem is, a parancsnokok kevesebbet foglalkoztak embereikkel.¹³¹

A tragédia 1945. január 8-án, a kora reggeli órákban bekövetkezett. Rendőrök, csendőrök, nyilas pártszolgálatosok vették körül a laktanya épületét, lerohanták az őrséget, behatoltak az udvarra és legmélyebb álmukban lépték meg az embereket. A támadó csoportban ott volt egy erős testalkatú, szőke, körszakállas ember is, aki minden bizonnyal egy Kiss nevű kerületi nyilas vezetővel volt azonos. Az ügyeletes tisztet — Kapocsfy Imrét — a kapuórság költötte fel. Megjelent egy csendőrszázados is, aki azt követelte, hogy Kapocsfy adjon parancsot a fegyverek átadására. Hiába volt minden tiltakozás, kénytelenek voltak engedni az erőszaknak. A nyilasok közben már kísérték is kifelé a parancsnoki szárnyból és a legénységi épülettömbből a honvédeket. Nemsokára ezután az udvari bunkerekből rángatták ki a mit sem sejtő katonákat. A kaszárnya lakói, mint a felemelt kő alatt a

¹²⁶ Ungvári Jenő, dr. Jávora Iván v. — A zászlóalj katonái közül egy Fancsik nevű törzs-örmmester és Németh örmester valószínűleg a nyilasok embere volt. *Vásárhelyi Miklós és Sipos István v.*

¹²⁷ Gidófalvy István, Farkas András v. — Az adatok szerint Hain Péter és helyettese, Koltai detektívfelügyelő is nyomozott bizonyos ügyekben a laktanya területén.

¹²⁸ Gidófalvy István és felesége, Winkler Béla és Farkas András v.

¹²⁹ Farkas András és Kovács Sándor v. — Gidófalvy István szerint elfogató parancsot adtak ki bátyja ellen.

¹³⁰ Kovács Sándor v. és HIL. Partizángyűjtemény. M/65. sz.

¹³¹ Stadler István és Lócsey József v. — Ezzel a körülménnyel magyarázható az is, hogy a laktanya lerohanásakor csak oly kevés ember jutott a nyilasok kezére.

pincebogarak, tanácstalanul, fejvesztve, a menekülés útját kutatva futkostak fel és alá.¹³² A fegyvereket ládába kellett tenni, majd az alagsori folyosón sorakoztatták az embereket.¹³³

A Vilmos-laktanya hatalmas területen fekszik. Csupán a körbejárása egy jó negyedórát vesz igénybe. Az udvaron tarka rendetlenségben vagy 20—22 épület található. Bár a nyilasok biztosra mentek, az embereknek itt-ott módjuk adódott, hogy átszökdősenek a szomszédos házakba. Egyesek pincékben, padlásokon, légo. óvóhelyeken és más rejtett zugokban igyekeztek elbújni. A kora reggeli sötétség is megkönnyítette a dolgukat. A katonák közül sokan ismerték azokat a helyeket, ahol a magas kőkerítésen át kimenő cédula nélkül is „lelécelhettek”. Egyesek most is ide futottak. Az emberek menekültek, ki merre látott, arra vette az irányt. Szőnyi Szücs zászlós, Gidófalvy helyttese is így nyert egérutat.¹³⁴

A nyilasok ezután sorakozót rendeltek el. „Gyerünk gyorsan, amíg ki nem világosodik, mert az oroszok elkezdnek aknázni” — terelték összefelé az embereket. Mintegy 140—150 főt kerítettek kézre, akiket aztán fegyveres őrség kíséretében az Andrassy út 60 alatt székelő nyilas pártközpontba kísérték.¹³⁵

A katonák szomorúan, megalázottan, a csúfos kudarc szégyenétől kísérve léptek ki a laktanya hatalmas kovácsoltvas kapuján. Az angyalföldi honvéd kisegítő karhatalmi zászlóalj sorsa beteljesedett. A magyar antifasiszta ellenállásnak ez a nagy reménységre jogosító alakulata a felszabadulás előtt néhány nappal alulmaradt a hazaáruló nyilasokkal folytatott küzdelemben. Az egységet lefegyverezték, embereit elhurcolták, szétzavarták. A XIII/1. Kiskászólalj ezzel szervezetszerűen megszűnt létezni.

Ezután az eseményeknek már csupán az utójátéka zajlott le. A „Hűség házában” igazoltatásnak vetették alá őket, kiválasztották a zsidókat, szidalmazták, ütötték, verték a honvédeket. A velük való bánásmód katonákhoz méltatlan és lealázó volt. A „megtisztított” egységet ezután az Elnök utcánál húzódo arcvonalszakaszon, majd később a Kerepesi úton, a zsidó temetőnél vetették harcba.¹³⁶ A maroknyi kiskás azonban hű maradt a zászlóalj hagyományaihoz. Tüzet nyitottak az őket kísérő németekre, majd egy szerbül beszélő honvéd segítségével felvették a kapcsolatot a Vörös Hadsereggel. A szovjet harcosok az így megnyitott arcvonalon át egészen a Keleti pályaudvarig törtek előre, minden nagyobb akadály nélkül.¹³⁷ Ez az utolsó percekben ösztönösen végrehajtott bátor vállalkozás méltán tetőzte be a zászlóalj történetét.

Nem tekinthetjük véletlennek, hogy a gödöllői gyűjtőtáborban ismét egymásra találó emberek elsők között jelentették be, hogy az új magyar hadsereg kötelékében részt kívánnak venni a német fasiszták elleni harcokban. Kapocsfy Imre volt kiskás századparancsnok vezetésével itt kezdődött meg az 1. hadosztály 6. zászlóaljának felállítása. Az új egységben mintegy 40-en szolgáltak Gidófalvy emberei közül. Jászberénybe érve ezeket később szét-

¹³² Sipos István, Kapocsfy Imre és Halmos Tibor v. — Kapocsfy szerint egy csendőr százados vezette a betolakodókat. Farkas András írja, hogy a kaszárnyán kb. 500 fő volt az állandóan bennlakó állomány.

¹³³ Sipos István és Jónás Emil v.

¹³⁴ Gidófalvy István és Kovács Sándor v. — Sipos István mondja: „Azt tapasztaltam . . . , hogy sokkal többen voltunk mi ott a laktanyában, mint amennyit a nyilasok össze bírtak szedni”.

¹³⁵ Halmos Tibor v. — Az elfogottak számára különböző adatokat találtam. Sipos István 100, Kapocsfy Imre 120, Jónás Emil 150 főt említ.

¹³⁶ Kapocsfy Imre és Jónás Emil v. — A Kerepesi útnál a parancsnok Ignác hadapród volt.

¹³⁷ Grandpierre Endre és Kapocsfy Imre v.

osztották a szerveződő hadosztály különböző alegységeihez. A volt XIII/1. kiegészítő karhatalmi zászlóalj katonái a demokratikus honvédség kötelékében 1945 tavaszán egészen Ausztriáig jutottak el.¹³⁸

*

Történetünk befejezése nem lenne teljes, ha nem szólnék néhány szót Gidófalvy főhadnagy és társai sorsáról. Bizonyosat, sajnos, én sem állíthatok. Több mint 50 emberrel beszéltem, de senkit sem találtam, aki tényekkel tudta volna alátámasztani feltevéseit. Pedig az általam megkérdezett személyek között voltak olyanok is, akik 1945 elején hivatalosan vagy magánszorgalomból részt vettek a Gidófalvy utáni kutatásban. A mártírok családjai sem tudtak találni egyetlen hiteles adatot sem. Ily módon a hősök alakját, tragikus halálukat, a legendák kósza, szövevényes szálai fonták be.¹³⁹

Az elpusztulásuk körülményeire vonatkozó jó néhány feltevés közül csupán kettő érdemli meg az alaposabb vizsgálatot.

1. Gidófalvy szűkebb baráti körében már régen dédelgették azt a tervet, hogy az arcvonalon keresztül átmennek a Vörös Hadsereghez. Számítalan adat bizonyítja, hogy ezzel a gondolattal komolyan foglalkoztak. Ez a javaslat a laktanya lerohanása után is többször felmerült.¹⁴⁰

a) Miután hírül vette a kaszárnya megszállását, Gidófalvy — a lakásán — ezzel búcsúzott el a feleségétől: „Mi elmegyünk, ha sikerül, átmegyünk a szovjetekhez.”¹⁴¹

b) Később Kovács Sándor hadnagy és Szőnyi Szücs zászlós kíséretében gépkocsiba szállt. A sofőrrel közölték tervüket, aki azt mondta, hogy a „zászló is benn van az autóban”.¹⁴²

Ezután több egyházi intézményt kerestek fel, védelmet, menedéket kérve. Utoljára a Váci utcai Angolkisasszonyoknál jártak, de innen is tovább küldték őket. Egy ismerős segítségével végül is a Váci utcai Grill Könyvkiadó irodahelyiségében kaptak szállást. Innen kiindulva Gidófalvy több utat tett a városban. Felkereste Kiss József Tavaszmező utcai lakását is.¹⁴³

c) Török Lóránt tanúsága szerint itt végleges döntés született, hogy Gidófalvy, Szőnyi Szücs zászlós, Kiss hadnagy és menyasszonya, valamint Baller szakaszvezető átmennek az arcvonalon a Vörös Hadsereghez.¹⁴⁴

d) Gidófalvy arra kérte Törököt, hogy a zászlóalj megmaradt embereivel másnap reggel jelenjen meg a Baross tér—Fiumei út (Mező Imre út) sarkán, ahol gyülekeznek, s ahonnan kiindulva majd segítséget nyújtanak a közeli arcvonal áttöréséhez.¹⁴⁵

A további eseményeket a már elhunyt Kovács Sándor töredékes feljegyzései és közvetlenül az események napján Farkas András részére adott tá-

¹³⁸ *Kapocsfy Imre v.* — Jellemzőnek tartom az alábbi részadatot is: a zászlóalj 36 kenderesi illetőségű tagja közül 1945. július elején 11-en szolgáltak a demokratikus honvédségben. Itt jegyzem meg, hogy a XIII/1. Kiska Benczúr utcai és Vilma királynő úti őrségei egészen a felszabadulásig teljesítették feladataikat. A szovjet katonák tudtak róluk, fegyvereiket meghagyták, nem tekintették őket hadifoglyoknak. A felszabadulás után a zászlóalj tagjai közül sokan kerültek fontos beosztásokba. Ott találjuk őket a rendőrségnél, a hadsereg katonapolitikai osztályánál és más jelentős posztokon.

¹³⁹ *Dr. Jávor Iván, Gidófalvy István és Farkas András v.*

¹⁴⁰ Lásd a 122. jegyzetet.

¹⁴¹ *Gidófalvy Istvánné v.*

¹⁴² *Kovács Sándor v.* — Az eset résztvevői közül ma már senki sincs életben.

¹⁴³ *Uo.* — Kiss József a Tavaszmező utca 3. sz. házban Gartner Károlynál lakott albérletben.

¹⁴⁴ *Török Lóránt v.*

¹⁴⁵ *Uo.* — A pontos dátumot sajnos nem ismerjük. Török Lóránt, Erdélyi, Winkler és Varga nevű honvédeket nevezi meg, mint akik kíséretében voltak.

jékoztatója őrizte meg.¹⁴⁶ Kovács szerint 2 éjjelt — tehát a 9—10-re virradó éjszakát — töltöttek a Grill-cég irodájában. Kovács 10-én reggel elindult, hogy kenyeret szerezzen számukra. Felkereste Farkas Andrást, majd visszatért a Grill Kiadóba. Gidófalvyék közben eltávoztak. Utánuk ment a Tavaszmező utcába, de azok már onnan is eljöttek, magukkal hozva Kiss hadnagyot és menyasszonyát. Ezzel az értesüléssel aztán minden további hiteles adat megszakad.

2. Kovács hadnagy újra visszatért Farkashoz s elmondta, hogy Gidófalvyék miről is beszélgettek reggel odahaza. Idézem a visszaemlékező Farkas Andrást: „megbeszélésük volt... (ti. Gidófalvyéknak), hogy találkoznak az Erzsébet-hídnál, valami megjelölt üzletnél, hogy az aláaknázott Erzsébet-híd gyújtózszinorját [elvágják] és megszabadítják a hidat”. Ez az esemény tehát 1945. január 10-én reggel történhetett. Feltételezhető, hogy az Erzsébet-híd megmentésére tett akció a Tavaszmező utcából jövet aznap reggel zajlott le, amikor Gidófalvynak találkoznia kellett volna a fronton őt átkísérni szándékozó harcosokkal.

a) Ha a kis csoport fenntartja a szándékát, hogy áthatol az arcvonalon, akkor minden bizonnyal az eredeti terv szerint cselekszenek, s a megbeszélte időben a Baross téren meg is jelennek. Ez azonban nem történt meg, a kíséretükre kijelölt katonák hiába vártak rájuk. Így tehát ez a tényező kizárni látszik az átmenetel tényét, s pusztá tagadásával is az Erzsébet-hídi elképzelést erősíti.

b) Az eltűntekről soha semmi megbízható nyom nem került elő. Aligha tétélezhető fel, hogy az igazolványokkal ellátott 3 magyar tiszt és a két kísérő nevét ne róta volna valaki fejfára, ha testükre egyáltalán rátalálnak. Az látszik valószínűnek, hogy a Dunába dobták őket.¹⁴⁷

A magam részéről — bár perdöntő bizonyítékok nélkül — elfogadhatónak vélem és azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy Gidófalvy az Erzsébet-híd környékén egy akció során halhatott hősi halált. Abban a reményben vetetem papírra ezeket a sorokat, hogy előmozdítsam a kérdésre irányuló kutatómunkát, s esetleg olvasóink közül szólásra ösztönözsem azokat, akik valamely részadat birtokában lehetnek.

A XIII/1. Kiska-alakulat a magyar fasizmus legsötétebb napjaiban, a hatalomra juttatott nyilas söpredék uralmának néhány nehéz hónapja alatt tevékenykedett. Gidófalvy főhadnagy és bátor társai soha el nem múló érdeme, hogy a Felszabadító Bizottság szétverése, Kiss János altábornagy és bajtársai mártírhalála után egyedül is folytatták a küzdelmet. A legalitás és illegálitás Skyllái és Charybdiszei között lavirozva próbálták keresni azokat a harci formákat, amelyek 1944 őszén és telén a hallatlanul nehéz körülmények között is használhatóak voltak. Két kő között őrlődtek, s ezt a bonyolult helyzetet sokan nehezen értik meg.

Az alakulat parancsnokai helyesen cselekedtek, amikor a távolabbi célok érdekében — az általános felkelésre gondolva — megkísérelték a zászlóalj együtt tartását. A XIII/1. Kiska ékesszólóan példázza, hogy ott, ahol sikerült összekapcsolni a földalatti munkát a legalitás adta lehetőségekkel, mindenhol hatékony eredmények születtek. Szépen fonódott össze náluk az antisziszta harc katonai és polgári vonala is.

„Az ellenállási mozgalomban kifejtett tevékenysége közben vértanúhalált halt” Gidófalvy Lajos főhadnagyot a Magyar Néphadsereg 1948 októberében

¹⁴⁶ Kovács Sándor és Farkas András v. — Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy Farkas András másirányú adatközlései azt igazolják, hogy nevezett jól emlékszik az eseményekre és azokat hűen adja vissza. Ezirányú közléset tehát hitelesnek fogadhatjuk el.

¹⁴⁷ Gidófalvy István v.

„post humus” átvette hivatásos állományába, s egyidejűleg őrnaggyá léptette elő. Rangját 1945. január hó 1-gyel ismerték el.¹⁴⁸ Élete és tevékenysége a személyi kultusz: éveiben méltatlanul feledésbe merült. Más nevét viseli a kaszárnya is, ahol oly sok éven át dolgozott. A XIII. kerület is most készül arra, hogy a sok semmitmondó utcanév egyikét a hős nevével cserélje fel. Márványtáblát, elismerést már nem is reklamálok. Katonaember volt. Egyszerűen és szerényen élt. Hirdessék emlékét a Vilmos-laktanya körül újra dübörgő gyarak, a Rákos-patak menti lakótelep, az Árpád-hídi toronyházak — az egész felszabadult, új életre virradt Angyalföld.

ИОЖЕФ ГАЖИ:

ИСТОРИЯ XIII/1. ГОНВЕДСКОГО БАТАЛЬОНА ВСПОМОГАТЕЛЬНЫХ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК

Резюме

Хортийское правительство 26-ого сентября 1944-ого года приказало создание национальной гвардии. Её личный состав хотели обеспечить из числа не военнообязанных допризывников и мужчин старшего возраста. В одном из больших рабочих районов Будапешта — в Андялфельде — национальную гвардию организовал Лайош Гидофальви.

Созданная рота в середине октября состоялась из 26 человек. К концу декабря допущенный личный состав подразделения возрос вдвое, приблизительно до 1200 человек. Большинство подразделения состоялось из беглых солдат, преследованных евреев, трудармейцев, разысканных коммунистов, или просто граждан скрывавших от фронтовой службы.

В дни террора нилашистов в подразделении в массовом количестве издавали фальшивые военные документы и таким образом предоставили возможность для бегства сотням людей.

¹⁴⁸ Honvédségi Közlöny, 1948. november 1. A rendelet száma: HM. 1948. október 13. 25206. eln. szű. — Itt szeretném megjegyezni, hogy a tanulmány forrásanyagának összegyűjtésénél igen nagy nehézségeim voltak. A laktanya felszámolásakor a zászlóalj iratai elvesztek. Csupán néhány eredeti zsoldkönyv, Kiska-igazolvány, 5–6 nyílt parancs és más, a XIII/1. alakulat által kiállított katonai jellegű okmány őrizte meg a zászlóalj emlékét. Ezek forrásértéke azonban nagyon csekély.

A tanulmányt visszaemlékezések alapján írtam. Mintegy 50 személy élményeit vettem magnetofonszalagra, vagy kaptam meg sajátkezű leírásban. Itt szeretném megköszönni Ungvári Jenő segítségét, aki már 11 évvel korábban folytatott gyűjtést ezen témára, s aki készségesen átadta a rendelkezésére álló anyagait. Így került hozzám néhány, már azóta elhunyt személy memoárja is.

A felhasznált visszaemlékezések a szerző gyűjteményében vannak. Ezek a későbbiek folyamán a Hadtörténelmi Intézet Levéltárának partizániratai mellé fognak kerülni.

Figyelembe véve a visszaemlékezések erősen szubjektív jellegét, ténybeli, időbeli pontatlanságát, igyekeztem szigorú forráskritikát alkalmazni. Az egyes tényeket több visszaemlékezés is elmondja, én azonban feleslegesnek tartottam minden név felsorolását, általában két személyt említek meg. Néhány esetben bizonyos körülmények folytán — pl. az eset szigorúan bizalmas volt, csak egy személy él a résztvevők közül, a megbeszélés négyesemközt folyt le stb. — csak egy nevet jelölök meg a tény közlőjeként. Az ilyen adatok, bár egyáltalán nem kizártak, bizonyos fenntartással kezelendők. Felhasználásuk mellett a résztvevők személye, azok szavahihetősége, vagy az az érv szól, hogy a jelzett „mozaikszemesce” beleillett az alakulatról számomra kialakult összképbe.

Az itt közölt tanulmányban több mint egyéves kutatás eredményeit publikáltam. A munka azonban ezzel nincs befejezve, számos részletkérdés még tisztázásra vár. Előfordulhat, hogy ennek nyomán néhány adatot vagy következtetést esetleg módosítani kell. A téma iránt megnyilvánuló széleskörű érdeklődés azonban arra készítet, hogy a kutatás jelenlegi szakaszában elénk táruló képet már most közreadjam. Hálás lennék, ha olvasóink az általuk ímertekkel is kiegészítenék e teljességre nem törekvő feldolgozást.

A tanulmány esetleges hibáira szolgáljon mentségül az a tény, meglehetősen későn, 22 év elteltével kisereltem meg a magyar ellenállási mozgalom ezen eddig ismeretlen fejezetének feltárását.

Гидофальви был представителем нелегального комитета освобождения и свою — возросшую в батальон — часть хотел использовать в целях антифашистской борьбы. Но лояльность к режиму они должны были на вид сохранять, чтобы подразделения могли сохранить до момента восстания. Во время своей деятельности они умело воспользовались легальными возможностями для укрытия нелегальной работы.

Нылашисты позже приказали расформирование батальона, но это совершалось только на бумаге. Они и в дальнейшем оставались вместе под названием вспомогательных внутренних войск. Руководство в это время полностью перешло в руки противленцев.

Они предоставили охрану важнейшим заводам транспортным и коммунальным объектам района. При этом они препятствовали демонтажу машин на заводах, хранили здания и сырьё. Они создали вооружённые отряды из рабочих заводов. Они играли важную роль в защите будапештской водонапорной станции и товарного вокзала на Ракош-рендезо. Они срывали взрыв моста Фердинанд и других объектов.

Их патрули развязали стычки с нылашистами, освободили людей томившихся в плену фашистов. Они препятствовали вывозу молодых в Германию. Главным образом подразделение характеризуется спасением масс людей. Они очень умело применяли и другие пассивные формы сопротивления.

У них умелись и вооружённые акции. Из множества предприятий надо упомянуть об одном; о нападении на дом партии нылашистов на улице Петнехази. Они срывали взрыв тунеля на улице Арена; уничтожили несколько групп нылашистов, организовали нападения на склады и на подвоз пополнения. Спасли от смерти детей двух еврейских домов для сирот и охраняли их до освобождения.

Они оказали помощь коммунистам района Уйпешт в создании самостоятельного партизанского отряда и снабжали его оружием, боеприпасами, обмундированием и продовольствием. Руководители батальона держали постоянную связь с Комитетом Освобождения, а также с другими антифашистскими организациями. Нашла к ним связь и коммунистическая партия.

Фашистская полиция и партия нылашистов обнаружили действие батальона.

В результате этого, 8-го января 1945 года, рано утром внутренние войска окружили квартиру батальона и арестовали находящийся там людей. После тщательной проверки «надёжных лиц» отправили на фронт, но они там быстро перешли на сторону Красной Армии. Эти патриоты после освобождения явились на службу в новой венгерской армии. Из них началась организация 6-го батальона 1-го дивизиона.

Старший лейтенант Гидофальви 8-го января не попал в руки фашистов. Но во время будапештских боёв он исчез в неизвестных условиях. Возможно, что он с товарищами пытался спасти заминированный мост Елизаветы и в это время вместе со своими товарищами пал смертью героев. Венгерская Народная Армия посмертно назначал майором Лайоша Гидофальви.

JÓZSEF GAZSI

AUS DER GESCHICHTE DES XIII/1. HONVÉD AUSHIFES-ASSISTENZ-BATAILLONS

Resümee

Die Horthy-Regierung ordnete am 26. September 1944. die Aufstellung der sogenannten Nationalgarde an. Ihr Bestand sollte aus der noch nicht wehrpflichtigen Levente-Jugend und aus den Männern der älteren Jahrgänge gesichert werden. In einem der grössten Arbeiterviertel Budapests — Angyalföld — hatte Oberleutnant Lajos Gidófalvy die Nationalgarde organisiert.

Die entstandene Kompanie zählte mitte Oktober 296 Mann. Von nun ab stieg der Bestand in Sturmschritten an. Gegen ende Dezember hatte sich die Zahl der Einheit aufs doppelte der genähmigten Zahl, auf ugf. 1200 Mann erhöht. Das

waren grösstenteils Deserteure, verfolgte Juden, Männer vom Arbeitsdienst, steckbrieflich verfolgte Kommunisten, oder einfach sich vor dem Frontdienste verbergende Bürger.

In den Tagen des Pfeilkreuzler-Terrors wurden bei der Einheit Massenweise falsche Militärausweise ausgegeben und auf diese Art wurde hunderten von Menschen Rettungsmöglichkeit gegeben.

Gidófalvy war Mitglied des illegalen Befreiungs-Komitees und wollte seine, mittlerweile zum Bataillon angestiegene Truppe zu Zielen des antifaschischen Kampfes verwenden. Jedoch der Schein einer Loyalität dem Regime gegenüber musste bewahrt werden, damit die Einheit bis zum Zeitpunkte des Aufstandes beisammengehalten werden konnte. Während ihrer Tätigkeit wurden die Möglichkeiten, die ihnen ihre Legalität sicherte, sehr geschickt zur Deckung der illegalen Arbeit ausgenützt.

Die Pfeilkreuzler verordneten später die Auflösung des Bataillons, das wurde aber nur auf dem Papier durchgeführt und blieben beisammen. Später übergang die Führung restlos in die Hände der Widerstandskämpfer.

Sie gaben Wachen zu wichtigeren Betrieben, Verkehrs- und Kommunalveranstaltungen. Während dessen wurde die Abmontierung von Fabrikmaschinen vereitelt, die Gebäude und Rohstoffe wurden bewacht. Aus den Reihen der Fabrikarbeiter wurden bewaffnete Wachtruppen aufgestellt. Sie führten wichtige Rolle bei der Verteidigung der Wasserwerke von Budapest und des Bahnhofes Rákosrendező. Sie verhinderten auch die Sprengung der Ferdinand-Brücke und anderer Objekte.

Ihre Patrouillen führten Kämpfe mit den Pfeilkreuzlern und befreiten Menschen aus faschistischer Gefangenschaft. Sie vereitelten die Verschleppung von Jugendlichen ihres Bezirkes nach Deutschland. Die Hauptcharakteristik der Formation war also eine grossmässige Menschenrettung. Sie wendeten sehr geschickt auch andere Formen des passiven Widerstandes an.

Sie führten auch Kampfaktionen aus. Unter dutzenden von Unternehmungen ist der Angriff auf das Pfeilkreuzler-Parteihaus in der Petneházi-Gasse besonders nennenswert. Sie verhinderten die Sprengung des Durchganges bei der Arena-Strasse. Mehrere Pfeilkreuzler-Gruppen wurden von ihnen vernichtet. Auch gegen Magazine und Nachschubtransporte führten sie Überfälle. Sie retteten vor der Hinrichtung und betreuten bis zur Befreiung die Kinder zweier jüdischen Waisenhäuser.

Die Kommunisten von Újpest bekamen von ihnen Unterstützung zur Gründung einer selbständigen Partisanengruppe. Diese wurde mit Waffen, Munition, Bekleidung und Proviant versehen. Die Führer des Bataillons standen in enger Verbindung mit dem Befreiungs-Komitee, wie auch mit zahlreichen antifaschistischen Organen und Organisationen. Auch die Kommunistische Partei knüpfte mit ihnen Beziehungen an.

Die Tätigkeit des Bataillons fiel auch der faschistischen Polizei und der Pfeilkreuzler-Partei ins Auge. Demzufolge wurde am 8. Jänner 1945. früh morgens das Quartier der Einheit umziegelt und die dort Vorgefundenen verhaftet. Nach gründlicher Untersuchung wurden die „Zuverlässigen“ an der Front eingesetzt, wo diese jedoch bald zur Roten Armee übergingen. Diese Patrioten meldeten sich nach der Befreiung ins neue ungarische Heer. Mit ihnen begann man das 6. Bataillon der 1. Division zu organisieren.

Oberleutnant Gidófalvy fiel am 8. Jänner nicht in die Hände der Faschisten. Während der Budapester Kämpfe jedoch verschwand er unter unbekanntem Umständen. Man hält es für wahrscheinlich, dass er mit vier Gefährten versuchte die Elisabeths-brücke vor der Sprengung zu retten, wobei sie den Heldentod fanden. Nach seinem Tode wurde Lajos Gidófalvy von der ungarischen Volksarmee zum Major befördert.